

A BUDA KÖRNYÉKÉN FELÁSOTT
RÓMAI SÍROKRÓL.
RÓMER FLÓRISTÓL.

Hazánkban még eddig nagyon ritka eset az, hogy építéseknel vagy földmivelői ásások- és szántásoknál fölfedezett régiségeknek a helyszínén való kutatásához szakértők hívassanak, és a látteleket a tudományosság valódi hasznára fölvehessék.

Még a miveltebb osztály is elégségesnek véli azt, ha a sírnak feldúlása után, az archaeologiai bizottságnak tudtára adja, hogy itt vagy ott valamely kőkoporsónak födele, oldala, vagy egyik felirásos része meg maradt. Kevés ember gondol azzal, hogy mi találtatott a sírban, mikép voltak ezen tárgyak elrendezve, — hová jutottak az érme, sat. Néki az mind mellékes dolog, hacsak épen a fém értéke érdekessé nem teszi a leletet.

Hijában szólalt fel erélyesen régész veteránunk Érdy János már az 1847-diki Értesítő 221. lapján a sírok *avatatlanok* általi felásatása ellen, mely eddig nálunk mindig csak *rombolás* volt; melynek eredménye többnyire az, hogy egyik ásató egy érmet, a másik egy mécsset, a harmadik egy kapcsot, vagy egyedül üvegnyeműeket viszen el; — az is kézzől kézre adatván vagy egészen elsikkasztatik, összezúztatik, vagy valamely gyűjteményben, a helynek hol, és a módnak, körülményeknek, melyek közt találtatott, nem tudása miatt, nem sokkal érdekesebb reánk nézve, mint az állat, növény, vagy ásvány, melynek lelhelyét nem ismerjük; vagy a siberiai puszták, vagy valamely prairie közepett talált holmi.

Mindamellet, hogy az akademiánál több rendbeli tudományos ásatás eredménye közöltetett, például a verebi, aszódi sat. pogány sírokról; hogy Érdy úr több ízben az ásatások módját is előadta: rendesen a muzeumba, hogy hasonlatosságban szóljak, csak az ezüstnemű, vagy a hangszernek, mintegy mesterségesen készült tokja jelentetett be; maga a kincs, maga a hangszer, melyet ezen tok magában foglalt, széthányatott, összetöretett. Olyan régészek voltunk mi eddig, a milyen természetbúvárok azok, kiknek elég az, ha gyűjteményekben a gyönyörűen lecsiszolt kagyló vagy csigahéj ragyog, de magával az ezen köpenyt készítő állattal épen semmit sem törődnek; olyanok, mint azon palaeontolog, kinek gyermekded öröme van abban, hogy irományit holmi csinos kemencei spatangokkal vagy tükörsimaságra csiszolt salzburg-vidéki kagyló-márványlappal lenyomhatja.

S innen van az, hogy az idézett Értesítőben jelentést kellett tenni az akadémiái küldöttségnek: hogy a Brunner-féle téglavetőben talált római sírkövek, midőn a küldöttség a helyszínre kiment, már a hidépítés pesti udvarában voltak letéve; azon helyen pedig, hol találtattak, már *el volt minden síkolva*, és semmi sem volt látható.

Magyaros előzékenységgel meghíttak egy komárommegyei helységbe, hogy a jelentésben említett *szétdúlás után*, siessünk a fennmaradt követ megtekinteni. Nem úgy járunk-e, mint az üdvözítő testét kereső nők, kiknek az evangyeliomi angyal mondá: *Már nincsen itt: ... jöjjetek, nézzétek azon helyet, a hova letétetett.* Máté XXVIII. 6.

Legújabbban is olvassuk, hogy a bakódi pusztán, hol azon érdekes kincs találtatott, melyet a nagylelkű kalocsai érsek a nemzeti muzeumnak ajándékozott, ismét egy téglával kirakott sír ásatott fel; s hogy e téglákon olvashatlan betűk voltak; de eszébe jutott-e a felvilágosodott és a régészetet kedvelő főtiszt úrnak a sír feldúlását gátolni, és va-

lakit Pestről leívatni, ki a Dunán-inneni részen ritkább, talán római emléket vizsgálta és megismertette volna?

Letörlik a betűket, s azt kívánják, hogy olvassuk; elpusztítanak mindent, mi a tárgy ismertetéséhez vezethetne, s kérdezik, mely korból való, s kié lehetett a sír!

Ezen évtizedek óta változatlanul történő cél-nélküli dúlásoknak oka abban rejlik, hogy még mai napig sincsen némi közbenjárási hatalommal, tekintélylyel felruházott, elégséges pénzerővel és értelmes egyénekkal rendelkező archaeologiai középonti bizottmányunk; hogy a földnép tanítói által még nincs kellőleg az ilyenek történelmi becséről felvilágosítva, miért is tudatlanságában, vagy gyakran csalódásáért való bosszúból is, hogy a vélt kincs helyett csak hamut, csontdarabokat, vagy reá nézve haszontalan réztöredékeket talált, az edényt, az írásos követ összezúzza, háza alapjába vagy falába bele építi, hogy annak lerombolásáig, azaz sokszor századokig, a tudós világ előtt eltemetve maradjanak.

Ezen vandalizmus ellen a papok, tanítók, műveltebb földbirtokosok tehetnének valamit, a régiségek iránti kegyeletet felköltvén, és az illetőket buzdítván, hogy a talált műemlékeket a nemzeti muzeumnak ajándékozzák, eladják; vagy legalább a legközelebbi főiskolák mútáraiba lerakják.

A második ok, miért lehet minálunk oly nehezen, sokszor a legremekebb, legérdekesebb régiségi kincsekhez jutni, az: hogy míg a most fennálló törvények a talált műkincsekről fogantatva vétetnek, és a találonak egyedül egy részecskéje jut annak, a mivel őt a szerencsés véletlen megáldotta, csoda-e, ha a pór ember vele született kapzsiságánál, és az úri, tanultabb rend iránti bizalmatlanságánál fogva, a talált műkincset, szántszándékkal eltitkolja; többnyire összetördeli, vagy részletekben különféle helységekre eladja, kiktől a fővárosba hozatván, a nélkül, hogy csak valódi lelhelyüket is kipuhatólni lehetne, vagy szakkedvelők gyűjteményeiben mint pusztá mutatóványi darab felállítatik, vagy a kereskedés útján a mindig többet fizető külföldiek muzeumaiba vagy magángyűjteményeibe vándorol, úgyannyira, hogy a magyarországi lelemények tanulmányozására a külföld tárait mai nap már lehetetlen nélkülözünk.

Itt csak az országos törvényhozás segíthetne, kimondván azt: hogy mindenkinek a talált kincs egész birtoka biztosítottatik, és hogy az országos intézet mindenkor kész, azt nem csak belbecse szerint, hanem a körülményekhez képest még a kegyárt is latba vetvén, beváltani.

Mi lenne ezen törvénynek tudományosságunkra nézve kiszámíthatatlan horderejű haszna? Először: az egész lelet szívesen be fogna jelenteni, mivel a találó tudná, hogy annak valódi árát, úgy mint senki mástól, az országos becselőktől megkapja. Másodszor: az egész lelet összesen, és — mi a tanulmányozásra megbecsülhetetlen — minden egyes esetenél egyetemesen megmaradna az országos intézeteknek; míg most, mikor a lelt kincs három részre oszlik, szétszóratik, részletenként meg is olvasztatik, mi által a honi archaeologia, és vele történelmünk is, természetesen igen nagy kárt szenved.

Más országokban, hol ezen törvény fogantatott, mint a tapasztalás mutatja, a földműves maga becsületbeli dolognak tartja, a birtokán talált régiségeknek a legközelebbi conservatornál való bejelentését, és a kevesebb belső értékű, de a régiségbúvárlásra sokszor nagybecsű tárgyak a nemzeti intézetnek rendesen váltságdíj nélkül engedtetnek át, egyedüli jutalmul azt nyervén a találó, hogy neve hírlapilag említettik, és az ajándékozott tárgyakra kitézetik.

Lesz-e, és mikor lesz ez még nálunk is így?

Ezen általános, nem igen kecsegtető kép után, mégis ki kell emelnem egy kivételes esetet, mely nem csak a bejelentő fővárosi hatóságnak, hanem a lelettulajdonosnak

is, ki az egész leletet a magyar nemzeti muzeumnak átengedé, kitünő dicséretére szolgál.

1863. febr. 23-án Dr. Schenzl Guidó budai főreáltanodai igazgató úr barátilag ffigyelmeztetett, hogy a Drasche Henrik úr téglavetője egyik agyagtelepjen egy római sírt fedeztek fel, melyhez a budavárosi főkapitányság mindjárt őrt állított, s mely az nap 11 óra táján fogna átkutatatni.

Örömmel kaptam az alkalmon, és a légyottra 11 órakor a budai várban létező kapitányi hivatalban megjelentem. Ott már a talált tárgyakat bírói zár alatt együtt látam, s így újra meggyőződtem, hogy a holttemek fekvése, a tárgyak mely helyen volt alkalmazása, — mi sok esetben épen a dolog lényege, mivel különben mik lettek légyen, meg nem határozhatjuk, — ismét nem lesz kivehető.

A határozott órában kiindultunk Petrovics Szilárd főkapitány és Hohl Gyula tollvivő urak kíséretében a lelhelyre, hol már Paulovits főpolgármester és Érdy urakat, ezt mint a magyar nemzeti muzeum küldöttjét, találtuk.

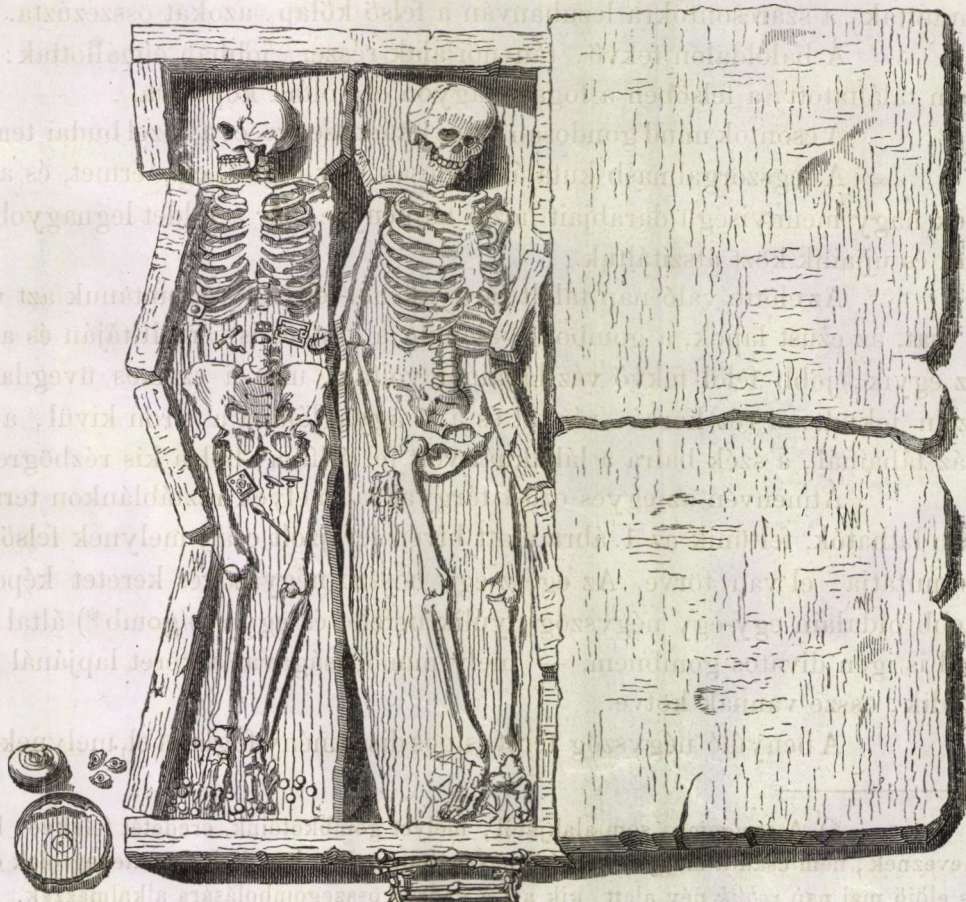
A sír maga az országút melletti korláton belül, az úttól mintegy 5°-nyire, a vámon inneni hídtól 13°-nyire feküdt, oly agyagrétegben, mely a téglavetői üzlet miatt legalább 2 ölnyire le volt lapítva.

A sírok belső hossza 5' 8", szélessége 3' 2", magassága 21 1/2"-nyi volt. A mészkőtáblák, melyek a buda-újvidéki oldalon létező kőbányából valók, 2" vastagok. A födél 4' 5 1/2" széles, 8' hosszú és 5" vastag vala; midőn a sírról sok száz minden rangu és koru ember jelenlétében a nem faragott, nehéz kőlapot leemelték, kitűnt, hogy az épen kellő közepén, t. i. 43"-nyira végétől, majdnem egyenes vonalban, két egyenlő részre volt szétrepesztve.

A födő lap leemelése után ezeket észleltem: a két rövidebb kőlap, mely a majdnem keletelt sírban fekvők fejénél és lábainál állott, egészen ép volt; ellenben a hosszabb

oldallapok négy és öt részre össze voltak tördelve, és szigszög módra az egyenes vonaltól eltérőleg ki-és befelé állottak, mint az ide mellékelt fametszet mutatja. Az alsó, nagyságra nézve a fedőlapnak megfelelő kőtábla a közepén egész hosszában el volt törve, tetőzetesen úgy anynyira felemelve, hogy a közte támadt hézag igen kivehető volt és a tetemek jobb és bal oldalra legurultak.

Hogy ezen sír-

lapok eredetileg erősen voltak egymásra illesztve, tanúsítják mind a lapok végén létező kőragasz nyomai, mind azon cement darabok, melyek birtokomban vannak, és a legtisztább, három évig érlelt mészpépben $\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ "-nyi téglaporondot mutatnak.

Sokat tünődtem magamban ezen erőszakos törésnek oka felől; de sem magam, sem a kérdezett szakférfiak, biztos természeti okra nem akadhattunk. Az, hogy valami hegycsúszás alkalmával az oldalnyomás ily pusztítást tehetett volna, nem valószínű, bár Kuzilek János felügyelő írnok úr, ki az egész ásatás alatt legszívesb segédkezett nyújtott, állítá, hogy az egyik téglapillérekre álló, jó hosszú szárító fészter másfél év alatt egy egész öllel lejjebb csúszott volna.

Ha a kőlap-törésnek ezen csúszás lett volna oka, akkor, minthogy a nyomás csak oldalról jöhetett, az oldalnak benyomatását, vagy a fedő kőlap tovább mozdítását idézhette volna elő; de mikép okozhatta ennek ketté törését, nem értem.

Nincs más hátra, mint hogy egy a felső lapra történt hatalmas zúzást vegyünk fel, mely azt ketté repesztvén és a közepén lenyomván, az oldallapokat is szétrepeszté, sőt ezeknek az alsó lapra való folytatott nyomásuk által, a különben sem igen kemény kőnek végei, lefelé szoríttatván, közepének ketté kelle repednie. Ez talán századokkal előtt valamely bomba által történhetett, midőn a föld a sír fölött talán még nem oly magasan állt, mint a mult esztendőben, mivel még akkor az esővíz és földomlások által az agyagtelep annyira hatalmas nem volt.

A mi a tárgyakat illeti, melyek részint a sírban, részint a sír körül találtattak, azokról csak azt jelenthetem, a mit az emberek, kik már előtte való estve a sírt kikutatták, és a fémtárgyakat a városi hatóságnak átadták, jelenlétünkben előadtak.

A két csontváz úgy feküdt, hogy egyiknek feje, mellkasa és szárai a sír egyik a másiké a másik szélé felé leomoltak.

A jobb oldalon fekvő váz fogai épek valának, és mintegy 35—40 éves férfira mutattak, a szárcsontokra lezuhanván a felső kőlap, azokat összezúzta.

A baloldalon fekvő, tán női alak részei, jobban elmállottak; az alsó állkapocs nem találtatott; a felsőben a fogak nagyon el voltak koptatva.

A csontok mind gondosan össze lettek szedve, és a közel budai temetőben eltemetve.

A legszorgalmasb kutatásunk csak egy csatot, egy érmet, és az összezúzott üvegek nagy mennyiségű darabjait hozta napfényre, bár a földet legnagyobb gonddal kiszedtük és ujjaink közt átszitáltuk.

Az előtte való nap talált tárgyak hol-leltéről a szemtanuk azt vallották: a kanál, a csat, az ezüst lapok, a gombok, valamint a kapocs is a mell táján és alább, — a pénzek az egyik, jobb felől fekvő váz lábainál voltak, míg a számos üvegdarab a sír alsó részein feküdt; a réz korsó, réz tál és a 4 agyaglámpa a síron kívül, a jobb felőli csontváz lábainál, a szék balra a lábaknál volt fel állítva, hol a kis rézbögre is állott.

Átmenvén az egyes ezüst tárgyakra, melyek réztáblánkon természetes nagyságban láthatók, feltűnik az 1. ábra alatt híven lerajzolt csat, melynek felső része, mint a kép is mutatja, el van törve. Az egész egy hosszú négyszöges keretet képez, melynek rövidebb oldalain egy-egy négyszög nyúlik befelé, és egy *somgomb**) által, — a magyaroknál is igen divatos gombnem, — mely monoruságával a keret lapjánál jóval fölebb emelkedik, össze vannak kötve.

A benyúló négyszög terét csínos diszitmény foglalja el, melynek kerek része apró,

*) A *somgomb*, som alakjától, melyet gombkötőink, eredetét felejtve, hibásan *csongomb*nak neveznek, nem csak a magyar ruhánál használtatik, de a hanákok, montenegroiak és más szláv fajoknál is előző mai nap *roblík* név alatt, kik azt a nadrág összegombolására alkalmazzák.

középpontos közzel, és, két-két mélyedett ponttal van ékesítve. A lapos keret maga egy egyenes gerincz mellett egyszerű, vagy egyszerű és kettős fűrészfogú ékességgel bír, mely a beugró négyzetöknél valamivel bellebb levélforma véggel záródik és szép sötétkék nielloval van kirakva. A hosszoldal közepén bevéssett kör vagyon, melyben átmérőileg négy apróbb pontos kör áll, és jobbra balra szintén ily köröcske foglaltatik. — A *somgomb* ötlapú; a középső mandola alakú lap áll egy nagyobb és két kisebb mandolaforma czifraságból, melyek körben pontozott körök által összekötvék, és szintén mélyen pontozott lángra végződnek. A hosszukás alakok széke arannyal van kirakva*), ezt ezüst keretke veszi körül; a többi, mi sötétre van árnyékolva, niellóból áll. A két legközelebbi oldallapon a lapos keret fűrész, niellirozott díszszel bír; a két legszélső egészen sima, s rajzunkon nem, de a 9-ik ábrán látható.

Ezen csat hosszoldala mér 3" 3"', a rövid a beugrásig 1", ennek széle hossza $\frac{1}{2}$ "-nyi; a lapos keret szélessége 3"', a beugrásnál 2" és 1"; a *somgomb* hossza 1" 10"', szélessége 6"', magassága 3"'. Semmi kétség nem lehet, hogy ezen csat valamely széles övszj díszítésére volt használva.

Következik három ezüst lap**), melyek — egyet kivéve — nagyságra, és kivételre ugyanegy kezdet, ugyanazon tervet elárulják.

A második ábrán látható ezüst lemez, a másik kettőtől, melyek tökéletes négyzetek, és minden részeikben arányosak, abban különbözik, hogy a kapocs, mely azonban nem találtatott, elfogadására 1" 9" hosszú, és 5"-nyi széles hézaggal bír, miért is társainál majd 6"-nyival szélesebb.

Ezen lemezek fő díszítménye egy ferdény, melynek csúcsai befelé domboruló körszelvények által tompítva, azt nyolczszögge alakítják. E két vonalnyi keretben körülfut cikázó villámalakú ezüst vonal, melynek fogai niellirozvak, és ezüst és niello vonaloktól beszegvék.

Közepett áll egy nyolczágú kajmós kereszt, kajmai közt, egy mélyedett pont. A kajmók közét szíromforma ékítmény foglalja, mely valamint a kereszt karjainál is látni, váltogatva niellirozott, felváltva pedig erősen aranyozott, és ismét mély pontokkal eleve-nítve vagyon.***) A kerek keretben a szigszög vonal jó elő, mely kifelé álló fűrészfogú vonaltól beszegetik.

A lemez keretje 3" széles szalagból áll, mely két sor fűrészfogból és balról jobbra futó kutyákból (*laufende Hunde*), vagy mások szerint csigadíszből áll, mint ezt köznyelven neveztetni hallám, az archaeologiai műnyelven pedig a régiéknél igen gyakran előforduló *hab-maeander* (*Wellen-maeander*) név alatt jön elő. Ezen kaeskaríngból 16—17 megy egy oldalra, és valamint a fűrészfogú vonal, mélyen be van vésve és vastag niellóval kirakva.

A négy derékszögben 6" átmérőjű körök állnak; ezek többet kevesebbet egyenesen vagy ferdén álló egyenkaru *kajmós* vagy inkább horgony-maltai-keresztalakokat tartalmaznak, melyeknek középpontjai és ágai, valamint a külső körvonal is, niellirozot-tak, a többi tér pedig aranyozott, és pontokkal ki van verve. A feketekékes körvonalt még egy pontozott kör veszi körül, mely azonban a többi lemezek eme díszítményei-nél hiányzik.

*) Ezen munkát, midőn a vasba véssett mélyedések arannyal vagy ezüsttel kitöltetnek, *Tauschir-Arbeit*nek nevezik.

**) Ilyenmü lapok, csatokkal előjönnek a gallo-római sírokban talált kincsek között: *Publications des Monuments historiques — de Luxembourg*. VIII. köt. III; és XVI. köt. I. tábláján.

***) Hasonos elrendezést lehet látni *Arneht: Die Antiken Gold und Silber Monumente* sat. Tab. 5. IX.

Még van a kereszték között egy ékítmény, mely apró körökből, és ide-oda hajlongó finom vonalokból áll.

Ezüst lemezeink oldalai 2" 8'''-iek, a nyolczszögű belső keret egy-egy egyenes oldala 1", a belső kör átm. 10'''.

Nagyságra, valamint szerkesztésére nézve egészen el látszik ütni az 5. ábra alatti dombor közepű lemez, bár a cikázó keret, a pontozott aranyozás és pontozott vonalokból álló beszegések ugyanazon mester kezére utalnak.

Fődíszét ezen lemeznek teszi azon 5''' szélességű domborúság, mely 7 sor fedeléken álló, tövükön niellirozott négyszögű pikkelylyel egy kosárvirág kelyhéhez annyira hasonlít, mint a közép mélyedett arany körlap körídom pontjaival ugyanolyan virág telepéhez. A derékszögekben álló, körszelvényekből alkotott háromszögek lapjai szintén aranyozottak, és körídomú pontokkal ellátvák.

Hogy e lemezeknek is, valamint az áttört csatnak, az volt rendeltetésük, hogy valamely vastagbőrű kardkötőt ékesítsenek, bizonyítják azon gombocskák, melyek — bár nem teljes számmal — a sírban találtattak; egyikük 10. ábra alatt látható. A gombok két rendbeliek, de csak nagyságukra nézve különböznek. Meglátni még a nagyobb lemezen a forrasztási helyet, a hol ezen gombok hátlapjukhoz valának erősítve. Talajuk, valamint gombjuk 4''' átmérőjü, a bőrnek való tér a nyakukon 1½-nyi. Ezeknek csak fele maradt meg, t. i. 6, míg a három lemezről 12-nek kellett volna maradnia.

A nagyobb lemezeken ékesség gyanánt előforduló *máltai kereszték* először arra a gondolatra vittek, vajjon nem a kereszténység jelvényei-e ezek? azonban később meggyőződtem arról, hogy mint sok más karczolási művön, egyedül ékesítésül használtattak, valamint a habmaeander is, mely nem csak az antik műveken rendszeren előfordúl, hanem később is különféle változásokkal a középkorban gyakran használtatott. *)

Bécsben, Párisban tett kérdések, s egy-két tudós barátomhoz intézett levél dacára nem tudtam tisztába jöni, léteznek-e ilyesféle lemezek más muzeumokban vagy képes munkákban. Igaz, hogy Rich Illustr. Wörterbuch *fibula* szónál 263 l. ilyen forma lemezt közöl, de ez egészen az ó-kor remek modorában diszítettett. Lindenschmit munkájában is fordul elő hasonló karczolás, — azonban meglehet, hogy épen ezen közlés a műbarátok figyelmét fölgerjeszteni, és a munka korát, talán hazáját is meghatározni segíteni fogja.

A kisebb lemezt erősítő gombok átmérője 3''' , nyaka szélessége ismét 1½'' , miből az tűnik ki, hogy ezen ezüstlap is ugyanegy bőrre volt reá illesztve. A négy gombból a földgöröngyök között csak egy veszett el aprósága miatt.

Az 1. ábrájú csat *somgombjának* két hasonmása, mint valódi gomb fordul elő, rajzuk a 9. ábra alatt látható. Hossza 2" 5''' , szélessége 5''' , magassága 3''' . Alakja a fenn leírthoz hasonló, középlapjának czifrázata csak abban különbözik, hogy a ferdények közepe mind pontozott aranylap, s köztük pontozott szalagocskák találatnak, míg oldalai jobbra balra a cikázott vonallal ékeskednek.

Talapja csónakalakra mélyen be van vésve, s abba illesztve azon 2¼'''-nyi pöczök a ferdényes 9'''—6'''-nyi lappal, mely egy legalább 4'''-nyi szijban volt megerősítve, tehát az ezüst lemezekkel ékesített szijtól egészen különbözött.

Azon ezüst szijcsatról, mely 8. sz. alatt látható, és a maiaktól semmiben sem különbözik, nincs mit bővebben mondanunk.

Ékes, és nehéz a 7. ábra alatti *fibula*, mely, bár alakjára nézve semmi felötlőt nem mutat, de mivel ékítménye izlésteli, említenem kell, hogy előlapja ugyanazon

*) L. az Atlas for Nordisk Oldkyndighed tábláin közzétett fegyvereket.

elemből áll, mint az eddigi keretek, azonban itt a lilának egymásba dugott bokkrétájából készült lánczhoz hasonlít. Egyik oldala gyönyörűen változó kacskaringós niellírozott lombozatból készült, míg a másik oldalon e lombozatot niello hullámok felváltják.

Találtatott még a 6. ábra alatt: *ezüst kanál*, melyet egyik tudós barátom stilusnak tart; a kanalat a viasz felolvasztására és újra simítására vélte szükségesnek. Ha például csak Montfaucon Ant. Gr. et Rom. LIII. Tábláján előforduló kanalakat, és CVI. Táblán lerajzolt stilusokat vesszük tekintetbe, melyek mérveikre nézve mégis kisebbek, ha az előbbi táblán a 8-ik ábrát kanalunkkal összehasonlítjuk, és tekintetbe vesszük azt, mit Rich Anthony Illustr. Wörterbuch 1691. a *Cochlear* szónál mond, hogy a kanál csészécskével birt tojások és osztrigák szörbölésére és éles hegygyel a tojás átfurására és a kagylóban lévő állat kihuzására; mit Martialis Plinius és mások *) idézeteivel erősít; meggondolván azt is, hogy e sírban tán inkább harczos, mint Tabellio nyugodott, ezen szerszámot mindenesetre kanálnak vélem elfogadandónak. Ezen véleményben megerősít a Societé Archéologique de Namur 6. kötetében kiadott Samsoui temetőben talált fémkészletek közt lerajzolt VI. Táblán 1. sz. alatt közlött, a mienkkel egészen megegyező kanál, és a VIII. Táblán 4. ábra alatt előállított stilus. Ezen érdekes temető műkincsei 98—534-ki évből valók Kr. sz. után; mint ezt a sírokban talált római érmekből következtetni lehet. **) Így Lindenschmit testvérektől „Das Gemischte Todtenlager bei Selzen“ című munka 54. lapján ezt írja Troyon egy Lousouniumi sír ismertetésében: . . . une cuillère en argent, accompagnait ces divers objets. Sa forme est celle de ces utensiles que Montfaucon et le comte de Caylus regardent comme ayant servi à prendre l'encens dans ces cassolettes. Sur cette cuillère, est ciselé un monogramme chrétien.“ Ismét egy új vélemény a kanál használatáról, de azért mégis kanál és nem stilus.

Minden kétségen kívül művészi tekintetből legérdekesebb azon 1" 10"-nyi átmérőjű, papírvékony, s azért nagyon is törékeny ezüst lemezke, melyet a 3. ábra mutat, s mely, alkalmasint valamely erősebb foglaltványban, talán melldíszül szolgált.

A kör közepét Merkur gyönyörű mellképe foglalja; jelvénye, a kigyós bot, nyakánál a *rubaredőzet* mellül tűnik ki; körülötte állott nyolec álarcz, melyek részint egész arczezal, részint egymás felé fordítva ábrázolvák, és nem állnak másból, mint azon stereotyp álarczakból, melyeket a római színészek rendszeren használtak, s melyekkel a régi képeken és véseteken oly gyakran találkozunk. Ezen remekileg vert munka szépségéről csak a lemeznek megtekintése és tanulmányozása győzhet meg, miért is azt a római művészet jobb korába kell helyeznünk. ***)

*) Guhl és Koner: *Leben der Griechen u. Roemer* 611. lapon említi Petroniusból, hogy Trimalchio vacsoráján a vendégeknek tojásforma tészták adatván fel, azokat félfontnyi nehézségű kanalakkal átfürták.

**) Mily különbözők a vélemények a kanalakra nézve, kitetszik a „Publications de la société pour la Recherche et la Conservation des Monuments historiques dans le Grand-Duché de Luxembourg. Année 1853.“ IX. kötet 125 lapján, hol a mienkhez hasonló kanalat, mely római régiségek közt találtatott, leírván, Namur ezeket mondja: „Une petite cuillère, très bien conservée, en bronze, à manche très pointu, portant dans l'intérieur une coquille dorée. Pl. VII. fig. 28. C'est peut-être une de ces cuillères dont on s'est servi dans les cérémonies religieuses, à répandre sur le feu sacré l'odeur et les parfums. Comme le manche est très-pointu cette cuillère pourrait fort bien avoir servi de stile. Ugyanolyan említetik; „Spuren einer römischen Ansiedelung auf dem Leibnitzer Felde von M. R. Knabl 971.“ De már a XI. évi közlemények LXXXIX. lapján, hol a 2-ik táblán, 30-ik ábra alatt lerajzolt, a mienkkel egészen egyenlő ezüstkanalat leírja, ezt mondja: „Une grande cuillère en argent pur . . . a tige pointue. Quoique l'usage des fourchettes à deux branches date d'une antiquité très reculée, on pourrait croire que cet utensilie servait à double fin, de cuillère et de fourchettes“, mi által Namur véleményemet még inkább támogatja. L. Arneth i. h, a G. S XII. Tábl. közlött kanalat is.

***) De Beawillier: „Le maschere sceniche d'antichi Romani“ terjedelmes és LXXXIV. réztáblával ellátott munkájában, hol két fő, p. a LVIII, hol négy a LII, hol hét a XX. táblán jö elő egy körben, me-

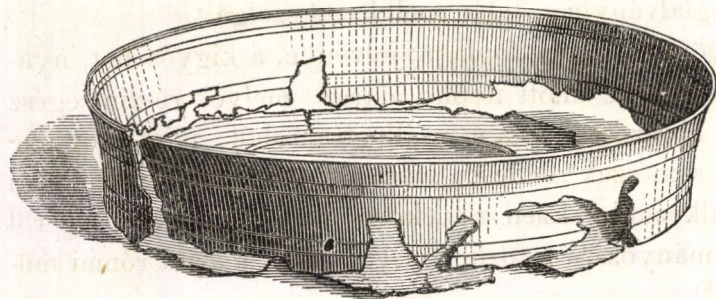
Az ékszerekből hátra vannak még egy *vas gyűrű*, a rozsdától egészen átrágott és ellepett töredékei. A véset helye hosszúkás monor 7—5'''-nyi, a kör szelvényének öblössége arra mutat, hogy férfi ujra való volt; mellette volt még egy monorú, 10 1/2'''—6 1/2'''-nyi onyx, melynek egyenes oldalai felül 1 1/2''', alul 1/2'''-nyira tompítvák. Talaja fekete és 1 1/2''' magas, felső tükre, melynek vastagsága 1/8'''-nyi tej-kékes, sötétebből világosabbra megyen át.

A *réz edények* között, melyek a sír körül találtattak, első helyen említendő a lóhere száju korsó, melynek alakját a mellékelt fametszetben adjuk, s mely a régészeti művekben gyakran díszes nyéllal, vagy a nélkül is fordul elő.

A korsó — hat vagy hét külön darabból álló töredékei ügyesen összeforrasztatván — ezen mértékekkel bir: magassága 6', szája szélessége 3' 10''' egyik, 3' 6''' másik irányban; fenéke, mely egyedüli ékesség gyanánt egynéhány középpont körüli kört mutat, 3' 5''; legnagyobb hasasságának átmérője 5 1/2''. Egész felülete sima minden karczolás nélkül, eleven kék és darabos zöld szironnyal, — patinával — ellepve. Több helyen kellett ezen edénynek hibásnak lennie, minthogy a tisztább helyeken a forrasztás által történt hasadékok behegesztésének nyomai látszanak. Ezen munkálatot rézműves vándor czigányaink is értik, midőn a lyukas rézedényeket rézlemezek vagy részletek összeforrasztása által újra használhatókká teszik.

Sokkal rongáltabb állapotban találtattak a *réztáblák* darabjai, melyekből annyi hibázik, hogy minden iparkodás daczára, azokat együvé ragasztani nem sikerült. Ezen

edény, melynek rajzát mellékeljük, átmérője 9 1/2'', gyanítható magassága 3'', felső kereténél vastagabb; díszítménye középpontköri körökből áll, melyek fenékén, oldalán, kívül belül láthatók.

Egészen épen taláztatott ellenben a réztáblán 4. ábra alatt lerajzolt réz bögréske, melynek

hasas részén négy egymást szelő s vizirántosan nagyobb körök által szelt körvonalok használtattak, s melyek közepét ismét 12 egymástól közelebb, távolabb eső sekélyebb vagy mélyebb körszalag foglalja.

A bögre magassága 2''; karimakint kiálló talapzatának külső átmérője 1'' 3''', a talapzat magassága 3''', szája nyílása 1'' 4''', legnagyobb hasassága 2'' 1'''.

Ha a sírnak kőlapjai, a halottak szárjai, és a rézedények apró darabokra összezúzottak, természetesebb, hogy a számos *üveg*-edény épségben nem maradhatott. Ezer meg ezer különféle színű, vastagságú, átlátszóságú, alakú és nagyságú darabokat és darabkákat szedtünk ki az omladék közül, melyek mind opalizálnak; de ezekből a legnagyobb béketűrés sem képes többé egészet alkotni. Az 1/6'''-nyi egész a 2''' vastag üvegig itt levő töredékek mutatják, a régieknek e tekintetbeni haladásukat.

Ki lehet venni, hogy itt egy nagyobb igen öblös zöldes edény volt, melynek szája pácztatag forma vastagodás által alkalmasbá tétetett a kezelésre. Ennek alul jó vastag

lyek közt a tátott — kagylós száju és fodrozott haju, valamint a Silen fő igen gyakran fordul elő. l. XX. LIX. LX. LXI sat. tábl.

karimája, mintegy talpzata volt, melyet egy szabálytalan, ide-oda hajló, húrnyi vastagságú vonal kísért. Volt egy nagyobb egyenes talaju nagy öblü edény, melynek zöldes-sárga üvegje, egészen élenyeesedvén, megvakult. Van itt egy edény hosszú, széles nyaka, egy másiknak homorodó szájának részletei; hengeres üvegdarabok, és oly finomak is, hogy a mai csemege-bor palaczkok üvegéhez hasonlítanak.

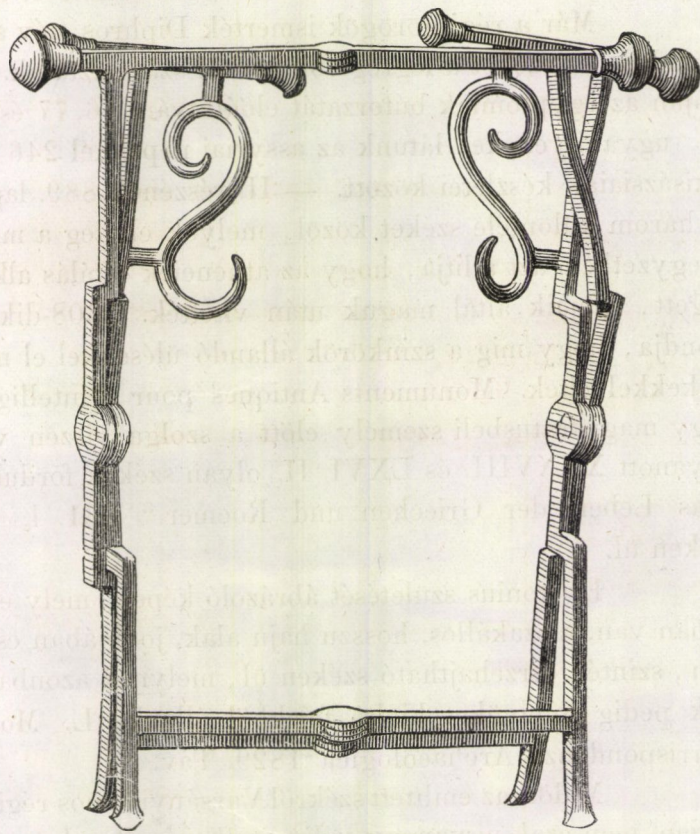
A négy agyag mécses közt*), mely a síron kívül el volt helyezve, kettő ép, és nagyságra különböző, kettő töredék; mind egybéltek, de sem az alakokat, melyek felső közep-lapukon vannak, nem lehet kivenni, sem alul valami, a gyárra, vagy gyárnokra vonatkozó betűt nem lehet találni.

Fenn vannak még a *vas szerek*, melyek a sír környékén feltaláltattak. Egy *vasbalt*, mely annak nyomát viseli, hogy valami mészkeverékben feküdt; lassankint a rozsdától átjárva, lehámlik, és a hajdani erős kovácsolásnak nyomait egész terjedelmében előtűnteti. 5 1/2" hosszú, 11—9" nyílású fokánál 1" magas, 1" vastag, élénél pedig 1" 9" széles. Nagyon hasonlít azon *dolabrumokhoz*, melyek Rich munkájában ábrázolják, és másoknál is, p. o. Farlatinál a római sírköveken gyakran előfordúlnak, valamint a Luxembourgi római leletek közt. L. „Publications des Monuments historiques — de Luxembourg“ XI. kötet, III. tábla, 28. ábra.

Mindezen készletek között mindenesetre legfeltűnőbb, és mint nagy ritkaság tekiathető azon *sella castrensis* vas állása, mely a síron kívül, a bal alak lábainál, találtott. Szerkezetét nagyobb mérvben adjuk, hogy hasznavehetősége annál inkább feltűnjék.

Az anyag, a gombokat kivéve, vert vas, a rozsdától igen nagyon meg van rongálva, annyira, hogy róla folytonosan 1"-nyi rétegek lepattognak. A kalapácsolásnak itt is, mint a baltán, nyomai mindenütt észrevehetőek. Magassága 21 1/2", felső szélessége 16" gombok nélkül, az alsó 14", az állvány vasának szélessége 10", vastagsága eredetileg 6" lehetett.

A 11"-nyi magasságban létező 20"-nyi átmérőjű forgó által a széknak szétterpeszthetősége és felül alkalmazott kötélek vagy erős kelmék és felébe rakott vánkossal az ülés lehetőségét tétetik. A két keret közt, mely az állványt alkotja, egyik szarait összekötő felső és alsó rúd szintén csiklyóban forog; a másikonál ezen egész rúd csak alul alkalmaztatott, felül az összekötő rúd, 4"-nyi távolban a függélyes szártól

*) Mennyire voltak a mécsesek akár ércből, akár agyagból szükségesek a síroknál kitetszik Patini Imp. Rom. Numismata című munkájának 162. lapján álló észrevételből: *Lucernas tum fictiles tum aereas suis monumentis Aegyptios recondidisse nemo non novit: Ab illis traductus est mos ad Hebraeos; ab his ad gentiles Romanos, et tandem a priscis Christianis usurpatur; (Arringhi Roma subterraneajában elég példa vagyon reá) idque non tantum ad lumen inducendum tenebrasque pellendas, sed et laetitiae*

ketté van szakítva, s a végén állóknál felényinél kisebb bronz gombokkal ékesítve. Hogy pedig a megszakítás által ezen oldal nagyon ne gyengüljön, ? alaku vas czifrázattal van megerősítve.

Annak, hogy a keresztrudak csiklyóval ellátvák, a felsők egyike pedig ketté van szakítva, oka az, hogy a táborban alkalmazott szék, ne csak úgy mint a maiak, egyszerűen legyen összecsapható, hanem hogy másodszor is meghajtatván, s így négyrétivé tétetvén, a lehetőleg legkisebb térre szoríttassék, a nélkül, hogy erősségéből legkevesebbet vesztesen. A kisebb két bronz-gomb 1'3'' hosszú, 1' vastag; a nagyobb négy darab 1''8''—1''4''-nyi.

Ezen különös alkotásu vasállvány szemlélésénél mind magamban, mind másokban is támadt azon kétség, vajjon lehet-e ezen sajátos alkotmányt rómainak tekinteni? De mióta Rich Anth. Illustr. Wörterb. 558. lapján ezt olvasám: *Sella castrensis*, tábori szék, (Svet. Galb. 18.) hasonló volt a curulishoz, X alaku lábakkal, melyet könnyen felállítani, és összecsapni lehetett, egyszerűbb munkából, minden idegen czifrázat nélkül, egyenes egyszerű lábakkal, a helyett, hogy mi a curulishoz okvetetlen szükséges vala — azok ki lettek volna kanyarítva; midőn továbbá az ottani rajzon Trajánt megpillantám, mint ilyen széken ülve seregeihez szól, és azon domborműveken, melyeket diadalivéről saját diadalivére Constantin császár áttéttetett, I. Belloni és Santi Bartoli „Veteres arcus augustorum Romae 1690. folio 30 és 31. Montfaucon CXXVII. tábl 1. ábrán és másoknál többször ilyenemű sella castrensissel találkoztam, egy perczig sem kételkedtem abban, hogy ezen tábori szék, már eredetileg e sár mellé volt téve, s nem későbbben került azon helyre, hol a szerencsés véletlen ezen valódi kincset találtatni engedé.

Már a régi görögök ismerték Diphros név alatt a *fűrészbak-idomu* összecsapható székeket, és ezeket a legrégebb korból származtaták. Igy Weiss Kostümkunde I. rész 106. lapján az egyptomiak bútorzatát előállítván, 76, 77 és 78. ábrákban több ilyen széket hoz fel; ugyanilyeneket látunk az assyriai népeknél 246 l. b) alatt; és 450. lapon b) c) alatt a kisázsiaiak készletei között. — II. részének 889. lapján mind alakra, mind ülésre nézve három különféle széket közöl, melyek elvileg a mienkkel egészen összehangzanak, és a jegyzetben azt állítja, hogy az atheneiek sétálás alkalmával, tetszés szerinti használat végett, rabjaik által maguk után vitették. 1308-dik lapon pedig a rómaiakról szólván, mondja, hogy míg a szinkörök állandó ülésekkel el nem voltak látva, ilyenemű hordható székekkel éltek. Monuments Antiques pour l' intelligence d' Italié par *Micali* XL. táblán négy magistratusbeli személy előtt a szolga viszen vállal egy sella curulist; továbbá ugyanott XXXVIII. és LXVI. II. olyan székek fordulnak elő, valamint Guhl és Koner „das Leben der Griechen und Roemer.“ 561. l. a hires Jaia festőné összecsapható széken ül.

Erictonius születését ábrázoló képen, mely egy ibriken a Caninói herczeg birtokában van, a szakállas, hosszú haju alak, jobbjában csészét, baljában jogarféle botot tartván, szintén ösrzehajtható széken ül, melynek azonban lábai patákba végződnek, a gombok pedig nyelvüket kiöltő fejkéből állnak. L. Monumenti inedit. publ. dall. Instit. di Corrispondenza Archaeologica 1829. Tav. XI.

Midőn az említett székről Varsányi János régiség kedvelő és ismerő urnak említést tettem, nem csak ugyanegy véleményben volt velem, hanem daczára annak, hogy mások

---

causa, quae postmodum in religionem versa est. Celebris est ille in Maeviae testamento articulus: SACCVS SERVVS MEVS ET EVTYCHIA ET IRENE ANCILLAE MEAE OMNES SVB HAC CONDITIONE LIBERI SVNTO, VT, MONVMENTO MEO ALTERNIS MENSIBVS LVCERNAM ACCENDANT, ET SOLEMNIA MORTIS PERAGANT. L. Maevia 44 Dde manumiss. test.

öt lehangolni ügyekeztek, s azt állították: hogy a széket a hegyekről lerohanó víz rakta volna le azon helyre, s így a többivel sem egykorú, sem rokon tárgy, ezt állítja hozzám intézett levelében: Én e széket rómainak tartom, és mint maga nemében *unicumot* (t. i. nálunk, muzeumunkban a legbecsesebb tárgyak közé sorolom.“ És alább:

„Utolsó találkozásunk után szándékom volt, ezen székre vonatkozólag, egy igen szép adattal szolgálni — melyet 1838-ban a lővői posta udvarán fedeztem fel Zala megyében. Az ottani 4 római síremlék között egyikén az írás fölötti körül rámázott mezőben, három féldombom alak ült. A bal és jobb oldalon ülőké egyszerű egyenes, de a középső alak alatti lábak végei, körmös által talpakkal volt diszítve, mint az ide mellékelt toll rajzon látható;“ de a rajz maga, mi igen sajnós elveszett, és az említett követ, sem biró Sacken Ede Jahrb. der k. k. Central-Comision in Wien I. kötetében nem említi, sem magam két év előtt Lővön létemben nem láttam, így tehát alkalmasint mint építészeti anyag talán örökre eltűnt.

Semmi kétség arról, hogy ezen tábori szék a királyok hercegek és főpapok által a középkorban faltstuhllá (faldisztoriummá)*) nőtte ki magát, mely főleg az első századokban gombok helyett arany vagy más drága fém, vagy ügyes elefántcsont-faragványokkal, leginkább oroszlányfőekkel, alul pedig ugyanazon állatok körmeivel volt diszítve.

Ilyen Varsányi ur által velem közölt Arehist, beneventi herceg képén lerajzolt összerakható szék a 8-dik századból, ki Desiderius bukása után a longobardok kormányzója volt. „Kunst und Leben der Vorzeit.“ Dr. v. Eye és Falk Jakob. Nürnberg, 1858. Mint érdekes, és a mi tárgyunkkal némi összeköttetésben álló sajátságot, kiemelőnek tartom azt, mi a „Leitfaden zur nordischen Alterthumskunde“ czimű munkában a vaskor leírásánál 461. lapon említettik, hogy a halottakat a sirban székekre ültették; — de milyenek valának azon székek? hasonlítanak-e a fennleirthez, nem mondatik; bár a holttestek a szabad földben ülőfélben való temettetése, valamint azoknak olyan elhelyeztetése, hogy a homlok a térdet éri, több régészeti munkában, mely az északi népek sírjairól és eltemettetéséről szól, felhozatik.

Szintén nem lesz érdek nélkül tudni azt, hogy valamint a búsulók, úgy az áldozatot végzők is a régieknél ültek, honnan a sir a rómaiaknál *sedes*-nek is neveztetett. L. Gronov. IX. 1091.

Milyen gondot és szeretetet tanúsítottak a görögök és rómaiak egyáltalán abban, hogy nem csak azon állvány, melyen a holt test a sírhoz vagy a maglyához vitetett, és maga a maglya is kellőleg diszittessék, hanem hogy a kimult családtag vagy barát maga mellett a sírboltban is mindent találjon, mire ottani hosszú mulatása alatt szüksége lehetne, mutatják a Weiss Costümkunde II. Rész 924. lapján ábrázolt sír belseje, melyben a különféle korsó- és medenczeneműeken kívül az evő-eszközöket is találjuk.

*) *Faldistorium*, sella plicatilis, uti nuncupatur ab Aimonii continuatore l. 5. iv c. 33. Plictilis in Chartula plenariae securitatis, scripta sub Justiniano apud Brisson. l. 6. Sella ferrea plictile valente tremisse uno, sella lignea plictile valente nummos aureos 40. Vox porro faldistorium faltstuhl, fauteuil a Germanico *falten* quod est plicare. — Graeci *ὀκλαδίας* vocant. Lásd Du Fresne szótárában. Aringhi Rom. sub. I. 543 lapján az appiai uton levő S. Kalixtus Pápa temetője második mélyedésében talált festményen szintén két ilyen szék fordul elő; melyek egyikén a vánkost is tisztán lehet látni. Ha Agincourt a Denkmäler der Archit. Sculptur und Malereihez mellékelt képgyűjteményt forgatjuk, több ilyen székkel találkozunk a középkorból, melyek a régiekhez egészen hasonlóak. Itt csak XXVI. tábla 3-ik, az LVII. tábla 7. 8. 11-ik; LXVI. 3. 4. 7-ik. LXVIII. 73-ik képeit akarom felemlíteni, és mellékesen még némely egyházi kincstárban létező filesont faragmányu székek és Dagobert királynak tulajdonított, a Louvrei gyűjteményben őrzött thronra emlékeztetni. l. Manuel des Oeuvres de Bronze sat. Par Didron aine 129. l.

Ugyanilyen sírt, mely lapos terméskőből szárazan felépült, láthatunk Guhl és Koner „Das Leben der Griechen und Römer“ című munkája 94. lapján, hol a kegyelet és szeretet adományait, ivócsészéket és rézérmekeket nem csak a csontváz mellett találunk, hanem a sír lábánál keresztben áll egy másik síralaku készletár, melyben több merőedény, olajkorsó, áldozat-medenczéken, bronztükrön kívül, már használatban volt agyagmécses is találtatott. Még szebb és több edény látható a 110. számú sírban, melyben az ibrikek annyi helyt foglalnak, hogy alig vagyunk képesek felfogni, merre lehetnek a holttest tagjai elhelyezve.

Szükségképen pedig velük temették az *inferiák*. „Mortuorum sepulcris *inferiebantur inferie*: lac, mel, aqua, vinum, sanguis, comae, oliva. Flores non numerabantur inter inferias, quia non cumberentur inter inferias.“ Gronov: Thes. Graec. Antiqu. IX. 1177. l.

Hogy már sírunk korát, melyet sem feliratokból, sem a benne talált műemlékekből még közelítőleg sem lehetett meghatározni, mégis némileg megállapíthatjuk, szükséges, hogy a történelmi bizonyságok egyik legesalhatatlanabbikához, az éremtanhoz folyamodjunk, mely jelen esetben ha nem egy évig, legalább egy évtizedig engedi meg a közelítést, minthogy az érdekes, jól fentartott érme egy egész sorozatát birjuk*), melyek bennünket útba igazítani képesek, megszűnván egy részt az érme láncolata azon időpontban, midőn a sír beragasztatott, és nem foglalván egyet sem azokból, melyek ezer és ezer számra az egész Dunántúli, főleg Balaton és Rábavidéki lelhelyeket elárasztják.

A budai római sírban talált érme sorozata:

IMP CAES DOMIT AVG GERM COS XV CENS PERPP; balra néző babékoszorús fő.)(VIRTVTI AVGVSTI; S C, e közt álló bal lábat kőre támasztó, balra tekintő fegyveres férfi alak; jobbjában lándzsa, bjb? átm. 26. mm. A zöld szírony fölött, még sárgás is észrevehető.

M COMMODVS ANTONINVS PIVS FELIX AVG BRIT; balra tekintő szakállas babékoszorús fő, gyöngyös keret, melynél az érme széle még felebb áll;)(MINER. VICT. P. M. TRP X IIII IMP VIII, a szelvény alatt: COS V. P. P. Jobbra néző, álló Minerva, kiterjesztett jobbján a győzelem szárnyas alakcsája, baljával lándzsát tart, jobb lábánál a paizs, háta mögött a győzelmi jelvények fára aggatva; átm. 40 mm., vastags. 7 mm. zöld és sárgás szíronnyal, hátsó részén sok rozsdaküpczkával.

IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG, b. néző koszorús fő;

)(P. M. . . OL VIM; női, jobbra néző alak, lábainál a bika és oroszlány, a szelvény alatt AN III; átm. 28 mm., vast. 4 mm.

*) Úgy látszik, hogy a Rómaiaknál nemcsak az obolus fordul elő, mint a görögöknél, hanem, hogy több érmet a koporsóba eltenni divat volt, sőt hogy néha kincseiket is eltemették és ily kőkoporsót gryphekkel jelelték. Ide vonatkozólag halljuk többször idézett szerzőnket Gronoviust: Graeci obolum dabant, saepe binos, quia eundum et redeundum erat, potentiores triobolum dabant *ad discrimen*, (tehát a gazdagabbak talán még többet is); placentam, polentam mulso conditam pro Cerbero IX. 101.

IMP MI . . . . . ILI-PPVS AVG, b. néző koszorús fő;
)(P M S . . . . . L VIM, női alak a bika és oroszlány között, sz. a. AN. VIII.
 mértékek mint az előbbié.

IMP M IVL PHILIPPVS sat. ugyanazon írás, rajz és mérték, de más veret.

IMP IVL PHILIPPVS PIVS FELIX AVG PM; arcz mint az előbbi, gyöngyös keret;

)(P M S COL VIM, kép m. e. sz. alatt AN. V; mért. u. az előveret igen tiszta.

OTACIL SEVERA, b. n. arcz, mely a félholdból emelkedik, pártaszerű fejk;

)(CONCORDIA AVGG; az egyetértés Istennője ülve j. néz, jobb. tálcaska? bjb. bőség szárva. Gyöngyös keret, átm. 21. mm; ezüst.

IMPCNQ TRAIANVS DECIVS AVG; b. néző fő sugár-koronával, mindkét oldalon gyöngykeret.

)(ADVNDANCIA (sic) AVG, az álló Istennő balra néz; átm. 21 mm; ezüst.

IMP . . . . . VS Q DECIVS AVG; b. n. fej.)(P M S COL VIM; Istennő a két állat között, a sz. alatti évszám nem látszik, átm. 28, vastag 4 mm.

IMP C GALLVS P FEL AVG b. n. koszorus fej

)(P M S COL VIM, szokott ábra; a szelvény alatt AN XIII;

. . . . . TREBON GALLV AVG ugyan olyan fej.

)(PROVI N CIA DACIA, szokott ábra mint a Col. Viminiacumnál; sz. alatt AN I; mind a kettő átm. 25 mm. vast. 4 mm.

. . . . . LVSIAN . . . . . b. n. fej, rendetlen tökéletlen, az írás és az arcz kinyomata.

)(P M S COL VIM, szokott ábra; sz. alatt AN XIII; átm. 26 mm. vast. 3 mm.

IMP CAE C VIB VOLVSIANO AVG b. n. fej. sugár-koronával, mind két oldalon gyöngykeret;

)(CONCORDIA AVGG; j. n. női állóalak, jb. koszorú, bjb. bőségszarva; átm. 21 mm. vastag 2 mm, ezüst.

HER ETRVSCILLA AVG; a balra forduló arcz, gerinczes fejkötővel, sarlós holdból emelkedik, finom gyöngykeret;

)(IVNO RE GINA, a jobbra néző Istennek anyja áll, jb. koszorú, bb. lándzsa, lábánál a páva; 21—2 mm; ezüst.

GALLIENVS AVG; b. n. igen fodros szakállu, sugaras koronás fej, gyöngykeretben;

)(VBERITAS AVG, a bőség Istennője jobbra néz, bjb. bőségszarva, e mellett E betű; 21—2 mm; ezüst.

IMP CLAVDIVS AVG b. n. sugár-koronás fő gyöngykeretben;

)(PROVIDENT AVG, álló j. n. női alak, jban tartott pálczával lefelé mutat, bval lándzsára támaszkodik. 21—2 mm; ezüst.

a) AVRELIANVS AVG, balra néző sugár-koronás fő; haja, szakála rövidre nyírálva, gyöngykeretben;

) (ORIE N S AVG, a napsugaras fejű Istene jobbra néz és terjeszti ki jobbját, baljában a földteke, jobblábánál egy fogoly fekszik, a szelvény alatt P.; tojásdad 21—19 mm. átm. 2 mm. vastag, ezüst.

b) az előbbivel mindenben hasonló, de más veret, átm. 19 mm; ezüst.

c) IMP AVRELIANVS AVG, a fő mint fölebb, gyöngykeret;

) (ORIE N S AVG, a szelvény alatt XXI H? a sugaras fejű nap balra lép, bal lábával a kezét emelő rabot tapossa, jobbjaiban olajág, baljában ív, hátán tegez; jobb keze alatt N; ezüst.

d) előlap mint c) nél;

) (SOLI INVICTO, a szelvény alatt P XXI; a sugaras fejű nap jobbra lép és jobblábával a foglyot tapossa, ballábánál szintén egy fogoly ül, melynek fején phrygiaiféle süveg van. Felfelé kinyújtott jobbja alatt, a fogoly feje fölött, hat ágú csillag van; baljában földtekét tart, a chlamys vége karjáról lefoly; gyöngykeret, csinos veret, mint a legtöbbé, 21 mm., ezüst.

e) előlap, mint fölebb;

) (IOVI CON SER, a szelvény alatt B. két egymással szemközt álló jobbjaikat egymás felé nyújtó, baljaikkal lándzsákra támaszkodó alak, jobbról alkalmasint a császár, balról Jupiter? ezüst.

f) előlap mint az előbbieknél,

) (. AT MIA . . .

a szelvény alatti betű ki nem vehető, két szemközt álló, lándzsára támaszkodó alak, a bal oldalon álló Victoriát tart a másik felé; 21 mm; ezüst.

a) IMP C M CL. TACITVS AVG. balra néző fej, sugár-korona, a szakáll lefelé fésülve, gyöngykeret, igen szép, tiszta példány;

) (CLEMENTIA TEMP; a szelvény alatt XXI Z, jobbra néző alak, jobbjaiban lándzsa, baljával oszlopra támaszkodik, ballába a jobbik elé van vetve; 21—2 mm, ezüst, valamint a két következő is.

b) IMP C M CL TACITVS P AVG, mint a)

) (FELICITAS SAECVLI, a szelvény alatt P, jobbra tekintő női alak, kiterjesztett jobbjaiban koszorú, baljában háromágú lándzsaféle; a jobblábánál felálló alakot meg nem határozhatom, gyöngykeret, 22—2m.

c) Előlap mint az előbbieknél;

II (ETER) NITAS AVG, a nőalak jobbra néz, baljában bőségszarva, e mellett alul Γ, a szelvény alatt XXL.

a) IMP C PROBVS AVG, balra néző sugár-koronás arc, gyöngykeret;

) (PROVIDENT AVG; jobbra néző női alak, jobbjaiban földteke, bjaiban ferdén tartott hosszúnyelű kormánybot, a szelvény alatt XXIS 21. mm, és mint a többi mind ezüst.

b) Előlap mint a) nál,

) (PA X AVG, a szelvény alatt € XXI, a jobbra tekintő Istennő

jobbával háromágu pálmacsemetét mutat fel, baljában tartja a hosszunyelű kormány-pálczát.

c) IMP PROBVS PFA VG, a jobbra néző császár fején sisak van, melyet a sugár-korona övedz, jobbában a vállán nyugvó lándzsa, balját a kerek szögekkel ki-vert monoru paizs fűdi, mellén pánczéling, gyöngykeret.

)(PAXA V G VSTI, a szelvény alatt XXI, az Istennő mint b) én, balja mel-lett T; 21 mm.

d) Előlapon VIRTVSP ROBI AVG, arcz mint c) én

)(SECVRIT PERP, a szelvény alatt III XX, az Istennő, mely jobbra fordulva áll, jobbát fejére teszi, balkeze tenyerével oszlopva támaszkodik, az oszlop mellett egy I, meztelen ballábát a hosszú ruhával fűdött jobbláb elé veti.

e) VIRTVS PROBI AVG, a többi mint d);)(irás egészen mint d) nél, az alak jobb könyöke alatt 8 ágú csillag, baljával az oszlopra könyököl, könyöke mellett I betű.

f) IMP C M AVR PROBVS P F AVG, balra néző sugár-koronás fő, kis finom gyöngyü keretben;

)(REST ITVT OR BIS a szelvény alatt XXI, jobbra a császár felé forduló babérkoszorút nyújtó győzelem istennője, a császár ellenben, jobbával földtekét nyújt, baljával a kormánybotra támaszkodik.

g) PROBVS S PF AVG, a többi mint f)-nél;)(ADVEN TVS AVG a szelvény alatt R és Z között hosszas bogárféle állat vagy talán fekvő villám-nyaláb? vagy Syrakusa városa jelvénye l. Montf. Antiq. Gr. et Rom. 97. Tábl. 7 ábra? A császár jobbra nyargal és itt lova egy foglyot tipor, jobb kezével áld, baljában a kormánybot, feje babérkoszorúval van ékesítve.

h) IMP PROBVS P F AVG, arczkép mint g)-en)(SALVS AVG, a szelvényen H XXI; az Istennő karszékben ül, lába zsámolyon nyugszik, a jobbában tartott eséséből a felágoskodó kigyó iszik, baljával a támlára könyököl.

a) IMP CARVS P F AVG, fő mint Probus utolsó érmein.)(AETER NIT IMPERI, a szelvény alatt KAA, a jobbra futó jobbát kiterjesztő nap, baljában kormány-pálczát tart.

b) DIVO CARO, a többi mint a)-n; az előlapon a zöld szirony fölött szép fényes sárgás patina mutatkozik.)(CONSECRATIO, kiterjesztett szárnyu, jobbra emelkedő sas, mint a kettő ezüst, 22—2 mm.

IMP CARINVS PF AVG; a fő mint az előbbieknél;)(AETER NIT AVGG; a szelvény alatt KHT, az álló Istennő jobbra néz, jobbában madarat tart, baljával ruhája redőit emeli, sárgas szironynyal, ezüst, ugyanazon mértékű.

a) M AVR NV MERIANVS NOBC; arcz mint az előbbin;)(VIRTVS A VGG, a szelvény alatt XXI, két szemközt álló császár, ezek lábainál Γ betű. A jobb oldalon álló jobbában földtekével, baljával a másik által mutatott golyón álló és koszorut nyújtó győzelem Istennőre mutat, a baloldali kormánybotra támaszkodik.

b) IMP NVMERIANVS AVG, arczkép mint fölebb gyöngykeretben;

)(VNDIQVEVI CTORES, a szelvényen alul: FAI; jobbra néző férfi alak, de babérkoszorú nélkül, jobbjában a földteke, baljával a hosszú kormánybotra támaszkodik; mind a kettő ezüst, 22—2 mm.

c) Előlap mint b) nél;

)(P (IE) T A SAVGG, a szelvény alatt KAA, jobbra néző, álló Merkur, kinyújtott jobbjában erszény, baljában a kigyós hirnöki bot, fején a szárnyas kalap, lába szárnyatlan; gyöngykeret, ezüst, mérték mint az előbbieknél.

IMP CC VAL DIOCLETIANVS PF AVG a szokott mellképpel;

)(IOVI CO N (SER) RVATORI a szelvény alatt: XXIB, a jobbra forduló, álló Jupiter emelt jobbjában villámnyalábat tart, baljával a hosszú kormánypálczára támaszkodik, jobb lábánál ül a sas; ezüst.

IMP C MA VAL MAXIMIANVS P F AVG szokott arczkép gyöngykeretben,

)(VIRTVS AVGVSTORVM, szelvény alatt XXI; balra néző Hercules, jobbjában a nehéz furkó, baljában az iv, ezen oldalról lelóg az oroslánybőr. Jobb kezénél Γ betű látszik; ezüst, alig szíronyozott, 22—2 mm.

Talán nem hibázunk, ha ezen jeles sirban talált érmeknek nagyobb jelentőséget tulajdonítunk, és azokból némi érdekes következtetéseket is huzunk.

Szétszórva, mint gyakran még oly vidékeken is találtak római érmek, melyekről, más műemlékek hiányában, bizonyos, hogy a rómaiak soha le nem telepedtek, semmit sem bizonyítanak; azon helyekre ezerféle módon juthattak még a legujabb időben is; többet bizonyítanak a bögrékben, nagyobb fazékokban elásott kincsek, melyek hazánkban régóta, és pedig kitűnő minőségben találtak, mint p. o. a folyó évben Bakony-Szombathelyen felszántott nagybecsű éremkincs, melyből csak a nm. kormánytól 2890 darab kisebb ezüst érem, 18·330 mm-nyi értékben jutott a magyar királyi egyetemhez, és jelenleg általam rendeztetik, hogy abból az egyetem érem-gyűjteményében hiányzó példányok pótoltsanak.

A műemlék korszakának tüzetes meghatározására pedig kétségbe vonhatatlan bizonyítékul szolgálnak a sírokban talált érmek. Ezen emlékek a halottnak temetésével bezárattak, falragaszszal annyira erősítették, és századok óta háborítlanul maradtak, hogy nevetséges lenne feltennünk, miszerint valaki csak egyedül hamisítási viszketegből olyan sírt felfeszítsen, hogy oda néhány darab újabb érmet csúsztasson!

Ezt tagadhatatlan elvül elfogadván, lássuk a következtetéseket. Ha Domitianus 96-dik év Kr. u. és Antoninus feltűnő mérvű érmeit kivesszük, melyek mintegy elszigetelve állnak, Gordianustól kezdve Maximianusig, ki 304-ig Diocletiósnak társaságban uralkodott, a császárok — számra nézve 16-nak — érmeit majd minden megszakadás nélkül találjuk; s innen bátran állíthatjuk, hogy halottunk 284 és 304 közti években ide temettetett.

Szabad-e ebből következtetnünk, hogy a két külön álló érem, főleg az emlékszerű nagy Antoninus, gyermekkori emlékek, a többi — többnyire rövid ideig uralkodó császárok érmei — a halott élete folyta alatti láncolatot képviselné? Természetesen ezen föltevésnél azt kell hinnünk, hogy a budai sír földjének kikaparásánál semmi pénz el nem tulajdonított; mi ha úgy van, csak azért történt leginkább, mert a köznép a két rétegű szíronnyal ellepett érmeket ezüstöknek nem is gyanította; bár volt eset, hogy egyes darabokat magánosoktól mégis vissza kellett kérnünk.

2-szor. A határozásnál nagy könnyebbségre szolgált az, hogy az érmek több-

nyire, majd mind, ép állapotban vannak; egyikük t. i. az utolsó még az igen rossz keverékű ezüst homályos fényével is bír; miért is őket egy-két pótolható betűt kivéve, oly pontosan valék képes leírni, mint azt az előre bocsátott sorozat bizonyítja.

3-szor. A 20 uralkodótól való 42 darab érem között csak 10 darab nagyobb mérvű bronz érem található, t. i. Domitianus, Antoninus, Gordianustól egy-egy; Philippustól 3, Deciusától 1, Treboniántól 2, Volusiántól 1.

A többi 32 darab mind ezüst, és majd egyenlő, t. i. 22 mm. átmérőjű és 2 millim. vastagságú.

Összevetve ezen szép számú ezüst érmekeket, a tekintetre méltó ezüst készlettel, réz edényekkel, és a sír mellett álló tábori székekkel, azt kell feltennünk, hogy daczára annak, hogy a sír maga nem egy darabból való sarcophag, mint azt az előkelő rómaiaknál hazánkban is gyakrabban előfordúltni látjuk, a halottnak mégis kitünő állású, vagyonos embernek kellett lennie, miért is eléggé nem sajnálhatjuk, hogy a sírírást, mely talán külön, már előbb elmozdított emlékkövön állhatott, nélkülözünk kell.

El nem mulaszthatom e helyen, hogy a honi tudomány nevében forró hálát ne mondjak Buda kir. fővárosa nemes előjáróinak, kik lehetővé tették, hogy hathatós fellépések által a szétszórást és elkapkodást gátoltatván, az újabb kor kívánalmainak némileg elég tétethetett.

Midőn így e jelen sikerült szerzeménynek örvendünk, nem szabad egészen mellőznünk, vagy felednünk azt, mi a közel múlt században ezen érdemben tétetett, vagy számunkra fentartatott.

Találtattak nemcsak a budai római utak mellett, de a szőlők közt is tekintetre méltó síremlékek, melyek egy része a nemzeti muzeumban őriztetik, míg mások házakban és pedig nem a legillőbb helyen tartatnak. Így áll az egyik, melynek felírását *Archaeol. közleményeinkben* kiadtam a budai kamarai épület hátsó udvarában, más későbbi középkori vörös márvány síremlékekkel, és pedig ganéjverem fölött, míg a másik Ó-Budán, nagy részt a földbe ásva, egy magán házban a mészverem helyét pótolja; más utczában egy nagy koporsófedél hever sat. Az ürömi út mellett már régen hever egy nagy kőválu, de felírás nélkül, s nem kétkedem, hogy szorgalmas kutatás után még többet is lehet a régi Aquincum területén találni.

Itt csak azon sírokat szándékozom részletesebben felemlíteni, melyek külön munkákban — bár felületesen — szétszórva le vannak írva, vagy melyek felásásánál magam is jelen voltam, s így róluk biztosabb tudósítást adhatok. Miller Ferdinánd János *Epitome Viciss. et Rerum. Memor. de Urbe Budensi*, 111. lapon ilyformán ír: 1752-ben találtatott egy kőkoporsó, mely a másik oldalon le van rajzolva — de ezen rajz, mely sem magát a sírválut, még kevésbé a födelet, mely egy egészen modern koporsó fedőhöz hasonló és a rajzoló ügyetlensége miatt is oly kicsi, hogy a sarcophag felét sem fedhetné, a sírban elhelyezett tárgyak hűsége iránt sem kelthet bennünk legkisebb bizalmat — ezen kőkoporsó tehát hosszában 6, szélességében 3, magasságában 2 és fél lábat mér, és a belső üreg 5, 2 és 2 lábnyira ki van vájva, keletelve találtatott a *téglavető fölötti dombockán, szemközt a budai városmajossal, közel, mintegy 200 lépésnyire délnek, a sz. háromság kápolnájához, melyet 1710-ben Cetto János budai polgár építtetett; a köhidacskánál, azon helyen, hol a régi (római?) fűrődő romjai állottak.*

Magáról a csontvázról, melyet semmibe sem vettek, említést nem is tevén, elszámolja a koporsóban talált holmikat, s azokat úgy rendezi el, hogy ott a holt vázának semmi hely nem maradt volna. Ez volt egy század előtt az archaeologiai pontosságról, hűségéről való fogalom.

Ime maguk a tárgyak:

Egy arany holdacska; arany fülbevalók egy gyönggyel; arany gyűrű; korallok és ékkövek; kerek csontlap, közepén átfúrva; csontocska; réz mosdómedencze, réz lámpás az örök világosság fentartásához, — inkább rézkorsóhoz hasonlít mint mécseshez; — nagyobb fekete agyagkorsó, bronzérem Valerian császártól, ki 259—260-ig Krisztus után kormányzott — s így ezen sír a leirtnál mintegy 30 évvel korábbi, — veres földből (terra sigillata) készült csésze; kisebb agyag-bögre; veres agyagból való kis fazék; két fekete földből készült nagyobb tálcaska, melyek, a mint kivétettek, mindjárt maguktól összeomlottak; egy basiliscus, fémből; egy gyík — a rajz szerint talán delphin — szintén fémből; üveg edényke, mely puhasága miatt mindjárt összetört.

Az egész kőkoporsó *külsőleg a közepe táján köröskörül rézlemezekből álló fogantyúval volt körülvéve*; de ezt a rozsa nagyobbrészt megrágta.

Különben egyedül föld találtatott benne, mely mintegy hamúval volt keverve.

Meghallván ezen lelet híret gyaraki gr. Grassalkovics Antal, a nm. magy. kir. udvari kamara elnöke 1755-ben Pozsonyból irt levelében megkérte a budai tanácsot, hogy az általuk a római sírban talált örök tüzet*) Ő felségeik számára ajándékképen felküldje. Mire a szolgálatra kész tanács a kívánt örök tüzet, a fent említett korsót — melyet örök mécsesnek tartott — egy szekrénykében a koporsó rajzával és a fent leirt részletekkel együtt ő Felsége Ferencz császár számára teljes örömmel fel is küldött. B. Koch Ignác udvari titkár úr Grassalkovich grófhoz intézett leveléből az látszik, hogy Buda városának azon csinos ajándéka mindkét felségnek nagyon megtetszett, és még a levél leérkeztekor el nem volt határozva, melyikük fogja sajátjaképen megtartani.

Jelenleg ezen, alkalmasint igen szép, műdarabot a bécsi császári régiségi tárban kellene keresni; mi történt légyen a többi arany holmikkal? — azok talán nyom nélkül, ajándék vagy szerzeményképen eltűnhettek; minthogy, ha még Grassalkovich levele idején még megletek volna, nincsen kétség benne, hogy azokkal is ő felségeiknek kedveskedni a városi tanács kötelemének tartotta volna.

Ugyanezen kőkoporsóról szól az igen szorgalmas és minden adatot felhasználó Schams: Beschreibung von Ofen 659. lapon, hol Miller idézett munkáját felhozván, azon bámulkodik, hogy a római és másféle dolgoknak csodálatos keveréke az utóbbi időkből, miképen kerülhetett a kőkoporsóba? és mily módon kellene ezen leletet magyarázni? — Látni, hogy Schams úr sem foglalkozott tudományosan a régiségekkel, mivel különben semmi ellentétet nem talált volna a különféle holmi között.

Inkább figyelemre méltó az, hogy az egész talált kincset, mint a császárhoz küldött ajándékot említé, holott Miller idézeteiből ilyesmit kihozni épen nem lehet, ha csak Schams akár a budai levéltárból, akár szájhagyományból erről biztosabb tudomást nem szerzett.

Valódi rómainak véli ellenben Schams azon síremléket, mely 1802-ben nem messze a városmajortól, Fischez építőmester földjén találtatott. Leirta részletesen Stipsics Manó Alajos, a régészet egyetemi tanára, a Zeitschrift von und für Ungarn 1804-ik évfoly. 23. lapján. E kőkoporsóban volt több emlék, milyeneket a régi rómaiak a temetési szertartásoknál használtak. A talált műdarabokat megszerzé a feltalálótól, öt kellően jutalmazván, az egyetemi elüljáróság, a városi tanács beleegyezésével; felállították pedig

*) Azon terjedelmes tárházak, melyekből a római és görög régiségekről való tudományunkat meritjük, melyek Graevius, Gronovius, Montfaucon s a többi oly terjedelmes szerkesztben megjelentek, sokat lehet ezen mécsesekről és a lux perpetuaról is olvasni. I. Graev. Antiqu. Rom. de lucernis sepulcralibus Octavius Ferrariustól. Tom. XII. és u. o. V. 933. B. hol az örökvilágosságu mécsesek valóban örökké világitóknak állittatnak. Ezek gyakran az emlékekben fel is akasztattak I. Gronovius Thes. Graec. Antiqu. IX. 1130. Cryptae sepulcrales lucernas perpetuas accensas habebant u. o. 1175.

az egyetem régészeti gyűjteményében, hol mai nap is szemlélhetők. Ezek közt feltűnők: egy domborfaragású gemma, mely arany foglalványban van; egy bronz edény; áldozathoz való medence; öntőminta, fekete borostyánkőből való három gomb, vörös gyántából alakult kép; ismeretlen anyagból álló gyűrű; egy bronz érem Carinustól, 282—284, tehát az általunk leirt sirral egykorú.

A sírkamra szintén, mint a fennemlített, több darabból állott, melyek ragasz nélkül összeállítottak. A sír kinyitásánál egyik oldallap, jobbról, bedűlt, mi által az üveg- és cserépedények, valamint a váznak egy része összezúzatott. Sajátságos alakú volt az alacsony homloku, hosszú kaponya és messze hátranyúló nyakszirtesont.

A talált holmik után ítélve, ezen csontváz is valami előkelő lehetett, s így bátran gyaníthatjuk, hogy a római divat szerint itt vonult el a régi országutak egyike, vagy hogy ezen földrész terméketlen levén, köztemetőül használtatott*), miért is hiszem, hogy e helyen ügyes kutatás után még több sírt is fel lehet találni. Azaz egy bizonyos, hogy erre a város nem terjedt, mert abban, vagy legközelebb hozzá, a temetkezés meg nem engedtetett. L. ugyanazon fennemlített írónál, hol a temetkezésről szólnak.

A római kőkoporsók feltalálása történetében nem lesz, még a tudásra nézve sem, érdek nélkül, ha az általam, a római műemlékek kutatásában tett fontos szolgálatokért, és értelmes vezetéseért, többször hirlapilag is megdicséret budai polgár és ácsmester Goldinger János úr egyszerű, de hű és világos jelentését, melyet az ó-budai praefectoralis iródban nyertem, ide iktatom. A jelentés így hangzik:

Jelentés a budai szőlőhegyekben talált Aureliánféle kőkoporsóról. Abuliróttól, mint szemtanútól: 1832-ik év marczius havában, Flessner ó-budai kapás, az úgynevezett Frank Lénártféle fehér kőkereszt fölötti szőlőjében, a bécsi postauttól néhány száz lépésnyi távolságban, oly helyen, hol sem a cseresnyefa, sem a szőlőtő nem akart díszleni, ganéjvermet akart ásni.

A mint 3'-nyi mélységig jutott, egészen véletlenül egy csinosan faragott, sértetlen koporsó-fedélre akad; és azon hiszemben, hogy ezen kőlap alatt valami nagy kincseknek kell rejleniök, iparkodott tanú nélkül a nehéz munkát bevégezni. Az öreg ember rendkívüli iparkodása feltűnt a szomszédoknak, s így történt, hogy általuk munka közben meglepetett, és az egész dolog az akkori praefectus Groszschmidt János, és Herchenretter Gyula tisztartó uraknak be lett jelentve.

Említett urak azonnal megjelentek a hely színén, és intézkedtek, hogy minden sérelem megakadályoztatván, arról legyen gondoskodva, miszerint a kiásatásnál a kőkoporsó egészben megmaradjon, időelött ki ne nyitassék, és a leletből semmi el ne hordassék.

Ezen intézkedések után az akkori nádor Józseffőherczeg ő fensége kéretett meg, hogy a koporsó kinyitására — mert a még egészen sértetlen fődél jól volt összeragasztva — jelen lenni kegyeskedjék. Ő fensége más nap 11 órakor megjelent.

Atyám meghagyásából mind az állásokhoz, mind az emeléshez szükséges szerzőmokkal helyt voltam, és a fődél, mint említve vala, a kőragasz által jól összeragadván, csak nagy erőködés után lőn elemelve.

A koporsóban ezen tárgyak valának: két váz találtatott, egyik (Goldinger Aurelián Avunculusáénak tartja) mely néhány évvel előbb meghalté volt, balra feküdt koporsóban, egészen egy tömegbe összehalmozva; a kaponyákon jól lehetett észrevenni, hogy fiatal emberekéi valának, minthogy a fogak még igen épek, és a csontok még nem voltak egészen kinőve, úgy hogy a bordák és végtagok csontjai még a kifejlődött ember hosszával

*) Gronovius Thes. Graec. Antiq. IX. 1146. 1167. lap.

nem birtak; hozzá járul, hogy a csontok a harmadik *) vázáinál sokkal porhanyabbaknak és puhábbaknak találtattak.

A harmadik váz nyilván csak néhány évvel későbbben tétetett ezen szép és ép kőkoporsóba, minthogy egészen egyenes irányban, hátán fekvé találtatott, csak a kaponya volt elválva és a koporsó fejaljféle emelkedésétől — talán valami földrengés által — lecsúszott. Az egész váz erős csontalkatot árult el, úgy hogy véleményem szerint ennek és a hosszú derék tekintetéből az idős Aurelian ha nem többet, legalább 6 bécsi lábat mérhetett. Megnézván atyám kaponyáját, így kiálta fel: Lám, lám, még ezen régi romaiaknak is fájtak fogaik, mint minékünk; mivel több záp foga üres, és kirágott volt.

Ezeken kívül találtunk 3 darab hegyes, hosszú nyaku könyüvegcsét, igen finom gyenge üvegből; az örök világossághoz való olajméceses, igen szép ötvü fémből, és egyszerű volt, de csinos alakkal bírt; mind a háromnak szájában volt a Kharonnak köteles obulus, de melyik császár képe- és köriratával, már nem emlékszem.***) Még egy kis kerek ólomlemez volt ottan, mintegy tallérnyi nagyságu, és 2—3 tallérnyi vastagságú.

Ő Fensége, midőn az egész eljárás fölötti magas megelégedését kijelentette, a kőkoporsónak a magyar nemz. Muzeumba való vitelét megparancsolá.

Ezen nagyszerű, kemény mészkőből csinosan faragott sarcophag áthelyeztetésével én lettem megbízva. Másnap elébb a kőkoporsót tizfogatu szekeren, a könnyebb födelet pedig 6 fogatival vittem át a nemz. Muzeumba.

A három könnyüveg, a méceses és a nagy Aurelianus-féle kaponya, az ó-budai praefectusi hivatalba vitettek, és még néhány év előtt az irodában reájuk ismertem a kályha melletti álláson, melyen könyvek és irományok közt heverték.

A csontvázak darabjai a gödör mélyében ásattak el, bár igen sokat vittek a kíváncsiságból összecsdült emberek közül, főleg a közel falukból ide jött izraéliták.

Mellékeltem a sarcophag rajzát a felirattal együtt, mennyire azt még emlékezetben tartottam, és a meddig rövidítések elő nem fordulnak; a rövidített mintegy 4 sornyi irás, bár igen tiszta és sértetlen, a régiségbúvároknak derék feladatául fog szolgálni. Ez mindaz, mit az Aureliánféle kőkoporsóról tudok; mély tisztelettel

Budán

Goldinger János,
budai polgári ácsmester.

Ime, többet tanulunk az iskolavégzett, tudományszomjas egyszerű ácsmester jelentéséből, mint tudós Miller úr könyvéből.

Háladatlansággal vádoltathatnám, ha Érdy úrnak ásatásai közül, legalább az Értesítő 1854-diki folyamában 134. l. leirottat, mely egy 1848-ban felásott aquincumi sírról, melyből egyéb készletekkel DIVA FAUSTINA († 141 Krisztus ut.) köriratu réz-érem nyeretett, és a *tétényi* római sírokról, melyek leírása az Archaeol. közlemények IV. köt. I. füzetében megjelent, nem említeném.

Ezen utóbbiakban CONSTANTINVS IVN. NOB C; II-dik Constantin (317—337 Kr. ut.) veretű érmek is találtattak üvegedényekkel, agyagkorsókkal; innen látjuk,

*) Ezen társas sír épen nem áll elkülönítve a régi történelemben. Plutarch mondja; singulos Athenienses unum habere sepulcrum, Megarensium vero etiam 3—4 in eodem conditos esse. Gronov. i. m. 1098. lapon, és: Sepulchra non pro singulis hominibus fiebant, aut conjugibus, aut universae familiae et haeredibus u. p. 1142, és 1280. U.

**) Elég sajnós, hogy azt Goldinger úr szokott hűségével és tapintatával nem jegyezte fel. Miért? azért, hogy ezen érmek után indulva az együtt, vagy külön eltemettetést, a korszakot mikor temettetettek, és azt kipuhathattuk volna, vajjon ezen része a város környékének egyszerre, előbb, vagy utóbb használtatott-e temetőül, mi elég adat gyűjtése után hitelesen be fogná bizonyítani, mikor szállották meg a rómaiak ezen vidéket, és mikor lön ismét elhagyatva.

mily fontos dolog az, ha a sírokban érmekeket találunk, minthogy ezek fonalán a sírok korát, sokszor egész biztossággal meghatározhatjuk.

Közel múlt nyáron, május 17-én, a sz.-endrei hajón utazván, hogy Sz.-Endre és szigetje római régiségeivel megismerkedjem, nt. Lattyák János budakeszi segédlelkész úr, volt egyetemi hallgatóm, figyelmeztetett, egy máj. 10-kén, a budakeszi köztemetőben felásott római sírra, és egy egészen ép agyagkorsóval, réz fülbevalóval és mintegy 10 darab római éremmel, melyek Maximianus, Maximinus, Licinius, Constantinus Magn. Crispus, Favia Max. Fausta Augusta Constantinus Jun. és Valentinianus uralkodóktól való, s így az előbb általam leírt sírok korához elég közel állanak — kecségtetvén, miket Petz helybeli lelkész úr nekem átadand, ha személyesen érte megyek, elhatároztam e holmikát gyűjteményem számára megszerezni.

Junius 8-án délután kigyalogoltam, és a sírásóval értekezvén, megigérttem, hogy nem sokára az ásatás folytatására kirándulok.

Budakeszi vidékén sok jeles római műemlék találtatik, mely többnyire a gazdák udvaraiban hever. Így találtam egy ház előtt, az írásra fektetve, gyönyörű, és igen érdekes árát, több oszloptöredéket, s egyéb faragványokon kívül egy római férfi főt is, mely jelenleg gyűjteményemben fel van állítva.

Julius 14-kén reggel Dr. Henszlmann Imre, Deák Farkas, Dóry Dénes és Mihályi János egyetemi joghallgató urakkal megjelentünk Budakeszin; de fájdmunkra a sírásó gyógyfüveket ment keresni, és csak délben vala az erdőből haza jövendő. Addig az említett tárgyak felmérésével és rajzolásával foglalkoztunk, míg a ft. lelkész úr, szíves házi gazdánk nem tudott a munka idején valakit előkészíteni, ki azon helyen, melyen emlékeztem, hogy a sírásó a római kőkoporsót kijelelte, ásni késznek nyilatkozott.

Alig kezdtük a földnek elhányását, Romer Tamás és Tschumber Katalin sírjai között, Ponori Emil korán elhunyt neje sírja közelében, midőn 3' mélységben a fedő kőlapra akadtunk. Első teendőnk volt, a kő fekvését és terjedettségét megállapítani, minélfogva láttuk, hogy a sír maga keletelve volt, és a csontváz benne fejjel kelet felé feküdt.

Minthogy ezen sír a jelenleg ásott újabb sírokkal épen derékszög alatt feküdt, az új sír vonalába bele eső római sír kövei a sírásónak utjában voltak, miért is e köveket csákányokkal ketté törték; ezen okból a fedél maga, mely faragatlan, nem símitott, sem írással el nem látott kőlapból állott, ásatásunk alkalmával csak 3'-nyi hosszúnak találtatt; szélessége 2' 2'', vastagsága 4''-nyi volt, és az egész alsó keretjén a kőragasz nyomai látszattak.

A koporsót képző kőlapok magassága 2''-nyinak találtatt, hossza a fejtől jobbra eső lapnak 2 1/2', a sírt a fejnél záró darabnak 1' 8'' — vastagságuk pedig 6''-nyi.

Mivel a sír alsó, a lábak felé eső részének csákányokkal való elvágásánál némi cserépedények és csontok találtattak, ezeket, a meddig érhetett, a sírásó kivette. Könnyen lehet az, hogy kisebb részletekre nem figyelve, több apróság a földdel együtt újra eltemettetett; mi egyedül egy oldalbordát és egyik kézküllőt voltunk még képesek találni.

A talált tárgyak közül birtokomba került a ft. lelkész úr szivességéből egy fekete agyag korsó, milyeneket a pórok mai nap a hazában vízfordásra használnak. Magassága 11 1/2'', szája nyílása 2'' 2''', feneke átmérője 3 1/2''; legnagyobb hosszúsága 7'' 2''; ásatásunk alkalmával pedig egy réz fibula, mely a közönséges fibulák alakjától, nagyságától, el nem tér semmiben.

Déltájban eljött végre sírásónk, és társával együtt hozzá fogván az előbbitől délnek fekvő helyen, észak-keleti irányban, az 1860-ban megholt Rumpl Anna sírja mel-

lett, ugyanavval párhuzamosan, találták egész épségben a másik sírt. *) Ennek fedéllapja a fej táján ki volt kerekítve és mért 1' 7", míg lábainál 1' 6"-nyira volt összehúzáva, — hossza 5' 10", vastagsága féllábnyi volt. Ez alatt nyílt maga a sírkamra, négy kőlapból összeállítva úgy, hogy a sír belső hossza 5' 6", fejénél szélessége 1' 5", lábánál pedig 1' 1" volt, míg magassága 1 1/2'-nyira ment. Az egész sírbolt 4'-nyira találtatott a föld alatt, és valamint az előbbinél alsó lap nem találtatott, úgy ennek fenéke is cementtel volt kitapasztva.

Az egész sír belseje finomul szitált földdel látszott telinek lenni, mert ennek a sok év alatti folytonos átszivása azt mintegy megtönte.

Hozzá fogtunk a legnagyobb kímélettel az egyes részek kutatásához, és nem sokára a fejnél kezdvén a részletesítést, reá bukkantunk a kaponyára, mellkasra és egyéb csontokra is természetes fekvésükben. Az arc-csontok keskenysége és gyengesége, a bölcsesség-fogaknak ki nem fejlettsége, és a talált ékességek fiatal gyenge testalkotásu nőre mutatnak; az alsó állkapocsban levő fogak, főleg a metszők túlságos vásottsága rendetlen állkapocs állása, a fogaknak hibássága és kirágottsága beteges állapotra látszának utalni; hasonló gyöngeségük voltak a többi csontok is, melyeket vékába összeszedtvén, újra eltemettük.

Fejénél találtatott egy bronz fülbevaló töredéke azon finom sodronynyal, melylyel az a fülbe kapcsoltatott, és kis bronz-pincette, mely nem más, mint a római *volsella*, csipesz, a haj vagy szőr kihúzására. Ezek gyakran talátnak északi, férfi sírokban is, melyekben, mint a mienkben, méceses nincsen, s így a méceses béle kihúzására nem is alkalmaztatottak; hanem inkább az előbbi célra szolgáltak. L. Lindenschmit fennidézett munkája 26. lapját. Nyaka körül egy darab négy vonalnyi hosszú, 3 vonalnyi átmérőjű szélein rovatolt kőgyöngy, nyolcz darab kisebb ilyenmü gyöngy, és 64 darab 1 vonalnyi keskeny, 2 1/2 vonalnyi átmérőjű sötétkék üveggyöngyöt kikapartunk.

Lábainál találtunk egy kisebb agyagbögrét, füle le volt törve, keskeny 1 1/2"-nyi nyaka 1" 3" szájjal végződik, legnagyobb hasassága 3 " lehetett, összevont talapzatának átmérője 1" 9". Egy fekete mázolatlan agyag, fülesfazék, melynek magassága 3 " , szája nyílása átmérője 2" 1", karimája 4", legnagyobb hasassága, mely fenekétől 1" 8" magasságban van, és majdnem élbe fut össze, 3" 7", az onnan igen hirtelentül összehúzott fenék átmérője pedig 1" 3", úgy hogy az aránytalanul széles edény ezen keskeny talapon alig tud megállni. Továbbá állt lábainál egy vereses tejes-köcsög alaku korsó, fogantyú nélkül, melyet egyik ásó emberünk türhetetlensége miatt, midőn majd fenekéről a földet kitisztította, ki akarván húzni, ketté szakasztott, úgy hogy darbjait csak nagy vesződéssel tudtam ismét összeragasztani. Ennek magassága 8 " , szája nyílása 2" 10", legnagyobb hasassága 6" 8", fenéke átmérője 2" 10". Egyedüli ékessége hat mélyebb barázda nyakán, mi által mintegy öt pálczatag támad. Ezt földte egy közönséges másolatlan fekete anyagu tányér, milyenek mai nap is pórainknál dívnak. Ennek felső karimája átmérője 8", fenéke bensőleg 4" 6"-ig összemén, míg kívülről 5" 6" teszen; miből eme cserépedény vastagsága kitünik.

Ily korsók és tálak más, főképp szegényebb sírokban is talátnak, így például abban, melyet 1861. máj. 18-kán Győrött felásattam, s melyről a jelentést a „Győri tört. és régészeti füzetek“ I. kötet 284. lapján lehet olvasni.

Hogy pedig ezen sírok is középosztályu embereké lehettek, a talált műemlékek egyszerűsége és szegénysége bizonyítja.

*) A régieknél a keletelés nem tartatott mindenütt okvetlenül szükségesnek. Így látjuk, hogy a két felásatott sír derékszög alatt áll egymásra; de Gronovban is olvassuk: „Sepeliebantur versus orientem Megarenses, et Phoenices versus occidentem.“ IX. 1091.

Ezek Buda környékén a római sírokról való eddigi észrevételeim. Bár szolgálnának másoknak buzdításul, és tüzetes tanulmányozásul.

Ha már azt kérdi valaki tőlem, van-e ilyenmü ásatásoknak valami történelmi haszna is? Azt felelem, hogy van; mert belőlük nemcsak a rómaiak temetkezési módját, megismerjük, de a történelmi adatokat foglaló sírírásokból, mértföld-mutatók és hidalásoknál használt ünnepélyes országos felírásokon kívül, helyi ismeretünk is szaporodik, erősödik, tisztul.

Lássuk most mit nyertünk ezen néhány sírban talált érmek megismertetéséből. Azt tudniillik, hogy az *aquincumi*, Érdy által felásatott sír a legrégebb, Kriszt. után 141-ből való; következnek a *városmajor* táján találtak, és pedig: a Miller által leirt 254—260; Schamstól leirt Fichezféle 282—284; az általam leirt Drascheféle 284—304-ig; ezt követi a *tétényi* az 317—337, utolsók a budakesziek 284—375-ig.

Ha még több ilyen adattal birnánk, és az eddig kiadott, *Aquincum* környékén felásott, felírásokat összevetnők, mindenesetre mindig érdekesbbé és érdekesbbé tehetnők az ingatag, homályossága és sokban tétovázása miatt nem elég ingerrel és érdekléssel bíró római pannoniai történelmet, mely reánk nézve elég fontos, mert bár belőle művelődési történetünk közvetlenül nem folyt, mindenesetre mégis legalább közvetve, bár századok múlva, őseinkre is hathatott.

Végre csak még néhány, jó szívből eredő, szót:

Ha Schams többször idézett munkájában a LXXV. fejezetet olvassuk, melyben nemcsak lelkesedéssel, hanem valódi elragadtatással értekezik 1822-ben mindazon műkinceskről és emlékekről, melyek a nagyszerű *aquincumi* romok közt akkori időben, főleg Németh kamarai praefectus ur figyelmét magukra vonták, csodálni lehet, hogy még nem találkozott társulat, mely a tudomány világánál iparkodott volna bizonyos észleleteken alapuló terv szerint állhatatosan ásatni, és mi még a föld alatti műemlékekből menthető lenne, menteni, vagy legalább azon lenne, hogy még az itt-ott fennlevő romok, a mai tudományosság állásához képest felvételnének.

„Kétségen kívül el van itt temetve a magyar Herculanium, mint ezt Ferencz Károly ő fensége 1820-bani ittlétekor, igen találólag nevezé; mely sok nevezetes felvilágosítással szolgálna a régi- és hazai történelemnek, ha a tudományos férfiak valamelyik egylete, közös költségen a régi római várost az emelkedések által kijelölt helyeken kísérténé kutatni, azon helyeken, hol a szántóvas erőszaka már sok műemléket legnagyobb díszétől megfoszta.“ Így Schams 663. l.

Ha bár Herculaniumot nem találhatunk, mert itt többé földfölötti építményekről és egészen felszerelt házakról szó sem lehet, hol 1500 évnél több mind azt pusztítá, mihez a föld színe fölött juthatott; de van azért még elég magában a föld gyomrában, mint ezt a csigahegy körüli ásások, melyek a szántóföldeket bíró gazdáktól rendszeren minden őszzsel csak azért tétetnek, hogy földjeiket tisztítsák, és olcsó uttöltő anyagot nyerjenek.

Egy másfél ölnyi mélységben egész házalapokat, a szobák beosztásával lehet találni, a Schams által említett hypocaustumot, még most is földi a föld, egy kíváncsiabb, vagy pénzesebb utókor számára, — és még is nem itt, hol az eredmény bizonyos, akarunk ásni, — hanem másutt, hol az eredmény még nagyon bizonytalan.

Hijában vádoljuk a tudósokat, hogy reá nem érnek, vagy hozzá nem akarnak fogni ily munkához. Reá is értek, hozzá is fogtak, de pénz nélkül ily költséges vállalat nem sikerülhet. Pedig azon urak, kik már az említett helyeken ástak, nem osztakozásra fektették tervüket, mely csak megint a talált emlékek szétporlására vezet, hanem lelkesülve a honi tudományosság előmozdítása szent tüzétől, mindent a m. nemzeti muzeum-

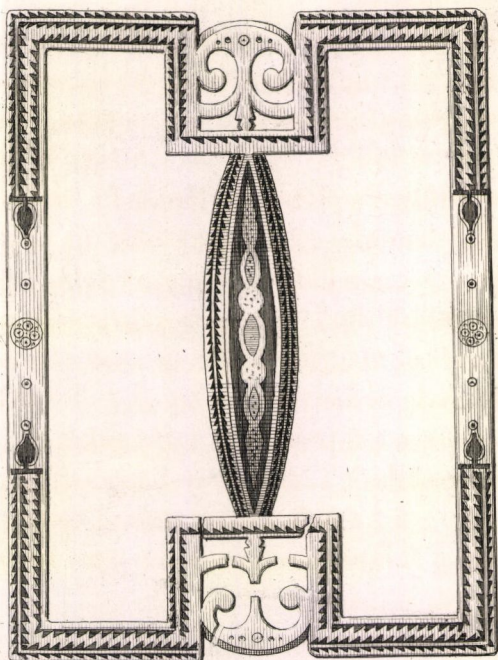
nak, hol illik, hogy minden, mi honunkban ép, jó, szép, és a tudományak szolgálatot tevő találtatik, összegyűjtessék, akarták ajándékozni, és ajándékozták is.

A bécsi Allgem. Literatur-Zeitung f. évi 45. száma 397-dik lapján álló vádat, hogy a classikai régiségek, melyek Pannonia területén elszórvák, még eddig a magyar történelmi irodalom részéről a kellő ápolást nem nyerik; sőt hogy ilyenemű munkákban feltűnő hiányt hazánk ezen érdekes korszaka egyenesen *elhanyagolásának* kell nevezni, magunk is aláírjuk, hanem hogy a három évtől fenálló archaeologiai bizottság, melytől Vass József „Erdély a rómaiak alatt“ munkájának ismertetője Pannonia történelmét várja — oly annyira az elhanyagolás vádját érdemelné, „Archaeologiai közleményeink“ is czáfolják; sőt állíthatjuk, miszerint a római kor, és a barbar nyomokat, merre csak lehet, legnagyobb érdeklődéssel követendjük, és mindkettőt követnünk kell is, ha a régészetet nem akarjuk, mint a magyar könyvészetet, a magyar irodalmi tárgymutatót, és más efféléket luxusnak tekinteni, és azon kincsek iránt, melyeket más római tartományok tudós lakói tőlünk irigyelnek, oly közömbösséggel vádoltatni, mint azon törzsök, melyekkel összehasonlíthatni nem akarnánk, ha továbbá is el kell szenvednünk azon szemrehányást, hogy a kisebb Erdély eddig is többet tett Magyarországnál — s ha szégyenpír nélkül eltűrhetjük, hogy ismét Mommsenek jőjjenek hazánkba a római feliratokat hitelesítendő, és birtokunkban levő kincsek fölött bennünket felvilágosítandók.

Az idő is halad, halad a tudomány is; — ki ebben nem halad, megelőztetik, és még oda sem képes sokszor felkapaszkodni, hol a nálunk szemesebb, szorgalmasb, lelke-
sebb buváraink állottak.

Ha a várt nagyobb építmény kezdetét csak egy gondolattal is elősegítettem, eléggé meg vagyok jutalmazva.

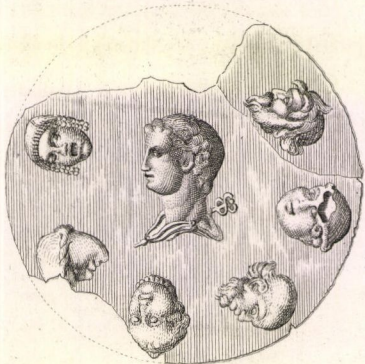
1.

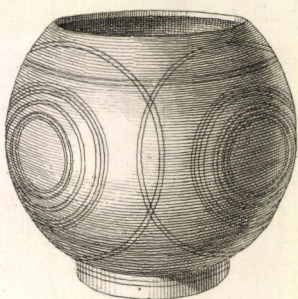
2.

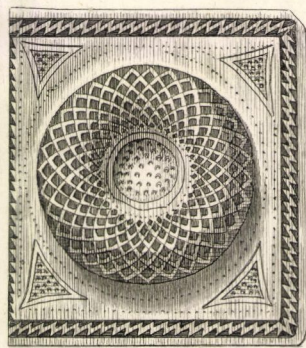
3.

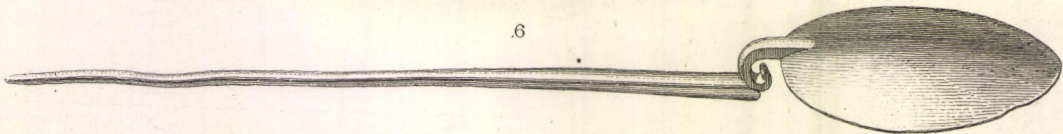
4.

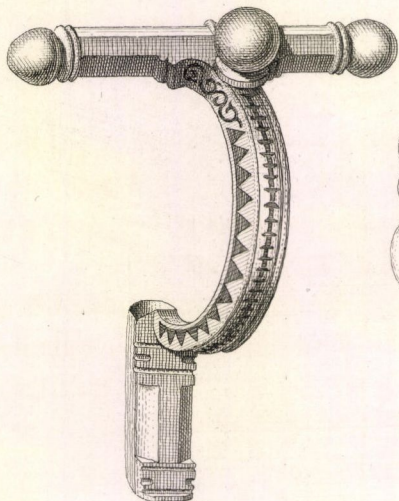
5.

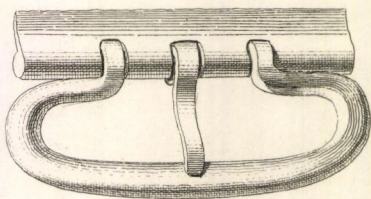
6.

7.

8.

9.

10.

